

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***ΘΕΜΑ : ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΕΝΑΝ
ΠΑΡΘΕΝΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ:***

Περίπτωση Σέρβια Ν. Κοζάνης

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΤΖΑΝΗ ΝΕΡΤΙΑΝΤΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ 2013

Ευχαριστώ

*Τους γονείς μου και τον επιβλέπων καθηγητή κύριο Αναστάσιο Παναγόπουλο
για την συμβολή τους στην επιτοχή ολοκλήρωση των σπουδών μου και της
πτυχιακής μου εργασίας.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΕΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....3

1.1 Ορισμός3

1.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ : Η πορεία προς την μαζικότητα.....3

1.3 Στατιστικά στοιχεία.....5

1.4 Κατηγορίες και μορφές.....5

2. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 Περί ανάπτυξης7

2.2 ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ενός τουριστικού προϊόντος-προορισμού.....7

2.3 Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης11

2.3.1 Μαζικός τουρισμός.....12

2.3.2 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη13

2.4 Έννοια της Φέρουσα Ικανότητας.....15

2.4.1 Δακρύσεις της Φέρουσας Ικανότητας.....16

2.5 Επιπτώσεις τουριστικής ανάπτυξης.....16

2.5.1 Οικονομικές επιπτώσεις.....16

2.5.2 Κοινωνικές επιπτώσεις.....17

2.5.3 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....18

3. ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1 Σύγκριση μαζικού και βιώσιμης ανάπτυξης18

3.2	Ανάγκη για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	20	
3.3	Μέθοδος και εργαλεία βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	22	
4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ			
4.1	Αγροτουρισμός.....	25	
4.2	Οικοτουρισμός.....	28	
4.3	Θρησκευτικός τουρισμός.....	32	
4.4	Πολιτιστικός τουρισμός.....	34	
4.5	Τουρισμός Περιπέτειας.....	38	
5. ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....			41
5.1	Χαρακτηριστικά ορεινών περιοχών.....	41	
5.2	Πολιτικές ανάπτυξης ορεινών περιοχών.....	42	
5.3	Τουριστική ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.....	43	
5.4	Μοντέλα ανάπτυξης ορεινού τουρισμού.....	44	
6. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΠΑΡΘΕΝΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΣΕΡΒΙΑ Ν. ΚΟΖΑΝΗΣ			
6.1	Γεωγραφική – γεωφυσική θέση – πληθυσμός.....	47	
6.2	Οικονομία παραγωγικότητα	49	
6.3	Ιστορική κα πολιτισμική κληρονομιά.....	52	
6.4	Κοινωνικές υποδομές.....	52	
7. ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ			
7.1	Υπηρεσίες διαμονής.....	53	
7.2	Επισιτιστικές, αναψυχής, άθλησης και περιήγησης.....	54	
8. SWOT ANALYSIS			

8.1 Δυνατά σημεία (strengths).....	57
8.2. Αδύναμα σημεία (weaknesses).....	59
8.3. Ευκαιρίες (opportunities).....	61
8.4 Απειλές (threats).....	64
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : ΞΕΝΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	71
ΠΑΡΑΤΗΜΑΤΑ:	
ΕΙΚΟΝΑ 1. ΥΨΗΛΗ ΓΕΦΥΡΑ ΣΕΡΒΙΩΝ.....	74
ΕΙΚΟΝΑ 2. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΣΤΡΟ.....	74
ΕΙΚΟΝΑ 3. ΒΡΑΧΙΑ ΜΕ ΜΟΡΦΕΣ.....	75
ΣΧΗΜΑ 1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	76
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.Αφίξεις και αναχωρήσεις τουριστών στην Ελλάδα 1980 - 2012	76

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία ασχολήθηκα με την εφαρμογή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε έναν παρθένο προορισμό, στην περίπτωση μας, έχω επιλέξει τα Σέρβια Ν. Κοζάνης. Είναι ένας προορισμός, με μικρή σχετικά ανάπτυξη στον τουρισμό όμως είναι μια περιοχή με πλούσιο φυσικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Σχετικά, για το εύρος της περιοχής, το δομημένο περιβάλλον, είναι σε καλό επίπεδο ανεπτυγμένο.

Γίνεται μια γενικότερη ανάπτυξη του τουριστικού φαινομένου στην χώρα μας, την πορεία της ανάπτυξής του, μέχρι την μαζική του μορφή και στις επιπτώσεις σε πολιτιστικό-κοινωνικό και σε περιβαλλοντικό επίπεδο. Γίνεται και μια πλήρη ανάπτυξη του θέματος της βιώσιμη ανάπτυξης σας αντίποδας του μαζικού και γίνεται αναφορά στα απαραίτητα εργαλεία και τρόπους εφαρμογής της ανάπτυξης αυτής, φέρουσα ικανότητα και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Παρέθεσα τις διαφορές και ανέδειξα την σπουδαιότητα μια τέτοιας πολιτικής ανάπτυξης, της βιώσιμης.

Εφόσον ο προορισμός μας είναι ορεινός, και εφόσον οι ορεινές περιοχές είναι αυτές που έχουν να αναδείξουν φυσικό πλούτο, απαραίτητο για την εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης και απαραίτητη η εφαρμογή της, κάναμε μια πλήρη αναφορά στα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών και στην υφιστάμενη κατάσταση στον τουρισμό.

Τέλος, αφού αναδείξαμε το φυσικό και δομημένο περιβάλλον στην περιοχή των Σερβίων, την παρούσα ανάπτυξη στον τουρισμό και μέσω της μελέτης της βιβλιογραφία, κατέληξα σε προτάσεις για την εφαρμογή μιας πολιτικής ανάπτυξης με βιώσιμο χαρακτήρα.

Ευελπιστώ, σε μια μελλοντική εφαρμογή των προτάσεων που έκανα, εφόσον πρώτα, επιτευχτεί κάτι πιο σημαντικό που είναι η συνειδητοποίηση από τους ίδιους τους κατοίκους για την σπουδαιότητα της βιώσιμης ανάπτυξης στην περιοχή τους, και ιδικά της ανάπτυξης αυτής στον τουρισμό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια λόγω της ανάγκης του ανθρώπου για αναψυχή και φυγή από τους έντονους ρυθμούς της καθημερινότητας σε συνδυασμό με τις ανέσεις στην μετακίνηση που προφέρει η εξέλιξη της τεχνολογίας, παρουσιάζεται μια αυξανόμενη τάση στον τουρισμό, στο κομμάτι της ζήτησης όπως και της προσφοράς. Σε αυτό συνέβαλε και η έντονη προβολή τουριστικών προορισμών και η εύκολη χρήση του διαδικτύου που κάνει την διαδικασία οργάνωσης πολύ άμεση και εύκολη για το κοινό. Η ραγδαία αύξηση του τουρισμού, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον πολλών επιστημών που πλέον ασχολούνται τόσο με την αναγνώριση και εξέλιξη των χαρακτηριστικών του όσο και με την δυναμική του.

Έχοντας λάβει υπόψη τις αρνητικές συνέπειες της ανεξέλεγκτης τουριστικής ανάπτυξης (μαζικός τουρισμός), πλέον υπάρχει μια τάση προς την εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία έχει πολλές μορφές με αποτέλεσμα την διάσπαση της μαζικότητας των τουριστών στον χρόνο και στον χώρο διεξαγωγής του. Βασικός ρόλος αυτής της τάσης είναι ο σεβασμός προς το δομημένο και φυσικό περιβάλλον, την κοινωνική δομή και την πολιτισμική κληρονομιά. Μια πολιτική που μπορεί να συνδυάσει την απόδοση της τουριστικής ανάπτυξης με την ισορροπία στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον μέσω των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η πολιτική αυτή δεν θα μπορούσε να είναι άλλη από την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι είναι ουσιαστικό και μείζον το θέμα της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, όπου διαθέτει τον κατάλληλο φυσικό και ανθρώπινο πλούτο για την εφαρμογή και προώθηση της ανάπτυξης αυτής. Η συγκεκριμένη εργασία, επικεντρώθηκε στην βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε έναν παρθένο προορισμό, και για μεθοδολογικούς και πρακτικούς λόγους, επιλέχθηκαν τα Σέρβια Νομού Κοζάνης.

Η παρούσα πτυχιακή αποτελείται από οχτώ κεφάλαια και τέσσερις εννοιολογικές ενότητες. Στις πρώτες δυο γίνεται μια πλήρη αναφορά στο τουρισμό και την πορεία της ανάπτυξης μέσω μιας αναδρομής έως την μαζικότητα με στατιστικά στοιχεία. Γίνεται επίσης ανάλυση των κατηγοριών και μορφών τουριστικής ανάπτυξης. Ακόμα γίνεται μια πλήρης αναφορά σε θέματα ανάπτυξης μέσω του κύκλου ζωής ενός προϊόντος / τουριστικού προορισμού. Αναφέρομαι

στα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης με ανάλυση του μαζικού και της βιώσιμης σαν βασικά πρότυπα. Μέσα στις αναπτυξιακές έννοιες, σημαντική ανάλυση έγινε και στην έννοια της φέρουσας ικανότητας και στις κατηγορίες της. Όπως κάθε ανάπτυξη έτσι και η τουριστική ανάπτυξη, έχει κάποιες επιπτώσεις στην κοινωνία, το περιβάλλον φυσικό και δομημένο. Αναφέρομαι λοιπόν και σε αυτές.

Έπειτα γίνεται αναφορά στην βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε σύγκριση με τον μαζικό, για να φανεί η ανάγκη εφαρμογής της με την βοήθεια των κατάλληλων εργαλείων.

Στην δεύτερη εννοιολογική ενότητα, αναφέρομαι στις ορεινές περιοχές, στα χαρακτηριστικά τους μιας και ο προορισμός που έχω επιλέξει είναι ορεινός. Αναφέρομαι στα μοντέλα ανάπτυξης και στην τωρινή φάση της τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές αυτές.

Στην Τρίτη εννοιολογική ενότητα γίνεται μια πλήρη παρουσίαση στα Σέρβια Ν. Κοζάνης, στις υποδομές, στην ενασχόληση και παρούσα φάση τουριστικής ανάπτυξης. Έχω προβεί σε SWOT ANALYSIS.

Στην τέταρτη και τελευταία εννοιολογική ενότητα είναι τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη μελέτη, που αναπτύχθηκε μέσω της βιβλιογραφίας.

Η βιβλιογραφία και τα παραρτήματα αναφέρονται στο τέλος της εργασίας αυτής. Τα παρατήματα αναφέρονται σε στατιστικά στοιχεία αφίξεων τουριστών σε ένα ευρύ φάσμα ετών, αναφέρονται επίσης σε σχεδιάγραμμα ανάδειξης των μορφών τουρισμού και σε φωτογραφικό υλικό.

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΣΜΟΥ

1.1 Ορισμός

Αν ανατρέξουμε σε βιβλιογραφίες θα βρούμε πληθώρα ορισμών για το τουριστικό φαινόμενο πράγμα που αποκαλύπτει και την πολυπλοκότητα του.

Παρακάτω παραθέτω τους πιο αντιπροσωπευτικούς

Ο πρώτος ορισμός αναφέρεται στο σύνολο των φαινομένων που δημιουργούνται από ένα ταξίδι και από την παραμονή σε ένα μέρος, ατόμων που δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι, εφόσον αυτοί δεν πάρουν άδεια παραμονής εκεί και δεν λαμβάνουν μέρος σε καμία εργασία – εκδήλωση στην περιοχή (Hunziker & Krapf 1942) . στον δεύτερο ορισμό ορίστηκε ως η μετατόπιση αγοραστικής δύναμης και ερμηνεύει τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού (Walterspiel 1974).

Επειτα ο τουρισμός προσεγγίζεται ως κατανάλωση ειδική & επιπρόσθετη (Joshke 1954). Ακόμα προσεγγίστηκε σαν σύστημα και ορίστηκε σαν το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων που προκύπτουν από ένα ταξίδι και την παραμονή ατόμων σε έναν τόπο, ο οποίος δεν αποτελεί τον κύριο και μόνιμο τόπο διαμονής και εργασίας (Kaspar 1975).

Τέλος, ο παγκόσμιος οργανισμός τουρισμού (ΠΟΤ – UNWTO) δίνει τον παρακάτω ορισμό: ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ανθρώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε προορισμούς και περιοχές άλλες εκτός από αυτές που αποτελούν το συνηθισμένο περιβάλλον τους και για χρονικό διάστημα που δεν ξεπερνάει τον έναν χρόνο , με σκοπό την αναψυχή, ικανοποίηση επαγγελματικών τους αναγκών κ.α.

1.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: η πορεία προς τη μαζικότητα

Τα ταξίδια - περιηγήσεις που πραγματοποιούσε ο άνθρωπος από την αρχαιότητα με πολεμικά, εμπορικά, θρησκευτικά και επιμορφωτικά κίνητρα κυρίως, αποτελούν τον πρόδρομο του σύγχρονου τουρισμού. (Τσάρτας 1989). Επίσης, η ανάπτυξη των ταξιδιών είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων και την εύρεση του χρήματος από τους Σουμέριους οι οποίοι Σουμέριοι, μαζί με την σφηνοειδή τους φραγή κατέχουν επάξια τον τίτλο των ιδρυτών του τουρισμού(Τσάρτας, 1996)

Τα πρώτα ταξίδια που καταγράφονται με κίνητρο την αναψυχή είναι αυτά των θρησκευτικών κινήτρων κυρίως στην Αίγυπτο, ενώ τα ταξίδια των μεγάλων αρχαίων φιλοσόφων(Ηρόδοτος, Πausανίας, Στράβωνας) υποκινούνται από ένα αμιγώς πολιτιστικό και ανθρωπογεωγραφικό ενδιαφέρον. (Τσάρτας,1996) Οι πρώτες εκδηλώσεις με ειδικό κίνητρο(αθλητισμός, γιορτή, φεστιβάλ, κλπ.) και διεθνή συμμετοχή διοργανώνονται με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ενώ παράλληλα οι κατακτήσεις και τα ταξίδια του Μ. Αλεξάνδρου του Μακεδόνα συντελούν στη διαμόρφωση ενός ενιαίου γεωγραφικού χώρου με κοινούς θεσμούς και συστηματική οργάνωση, που οδηγούν στην εμπέδωση της ασφάλειας των τουριστών της εποχής. (Τσάρτα,1996)

Σταθμό της δυναμικής ανάπτυξης του τουρισμού αποτελεί ο 19ος αιώνας. Η λέξη *tourist* χρησιμοποιείται για πρώτη φορά το 1800 και χαρακτηρίζει τα άτομα που λάμβαναν μέρος στην « μακρά περιήγηση», ενώ το 1811 η κατάσταση να ταξιδεύει κάποιος από ευχαρίστηση αποδίδεται με τον όρο *tourism*. Κατά τη διάρκεια του αιώνα αυτού εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί και κατασκευάζονται πολυτελή ξενοδοχεία (Ritz στο Παρίσι , Grand Hotel στη Ρώμη, Carlton στο Λονδίνο κ.α.) (Sigaux,1965)

Η Τρίτη δεκαετία του 21ου αιώνα θεωρείται ιστορική για την εξέλιξη του τουρισμού αφού σε αυτήν ολοκληρώνεται η πορεία ωρίμανσής του που είχε ήδη ξεκινήσει τον 19ο αιώνα και συνδέθηκε με την πορεία ανάπτυξης της ανθρωπότητας και βελτίωσης των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων. Στη συνέχεια και κυρίως μεταπολεμικά γίνεται φανερός ο σημαντικός ρόλος του τουρισμού σε οικονομικό επίπεδο. Ο τουρισμός γίνεται πλέον μια διαρκώς ευρύτερου φάσματος αναπτυξιακή δραστηριότητα που παράγει εισόδημα και διαμορφώνει νέες επαγγελματικές εξειδικεύσεις και μορφές απασχόλησης στον παγκόσμιο χώρο

Η περίοδος που ξεκινά από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο χαρακτηρίζεται ως η περίοδος του τουριστικού boom. Κατά την περίοδο αυτή (1950 – 1980) το τουριστικό φαινόμενο γιγαντώνεται και τα τουριστικά μεγέθη πολλαπλασιάζονται. Για πρώτη φορά στη δεκαετία του '50 χρησιμοποιείται ο όρος μαζικός τουρισμός και μαζικοποίηση που προσδιορίζουν την ανισοκατανομή στον χρόνο και τον τόπο του πλήθους των τουριστών. (Σφακιανάκης 2000)

1.2 Στατιστικά στοιχεία

Στον πίνακα 1.1 φαίνονται στοιχεία ταξιδιωτικής κίνησης στην Ελλάδα. Θέλοντας να παρουσιάσω την σπουδαία αύξηση των ταξιδιωτών από τη δεκαετία του '80, αναφέρομαι σε στοιχεία από το 1980 έως και το 2012.

Ως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 1.1, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 οι αφίξεις ανέρχονταν από στις 528.288 έως 1.075.386. Στη συνέχεια της δεκαετίας του '90 οι αφίξεις ξεκινάνε από τις 1.933.583 και φτάνουν τις 3.142.293 αφίξεις. Με την τελευταία δεκαετία οι αφίξεις να φτάνουν στο μέγιστο σημείο των 3.872.292 το έτος 2012. Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει η ραγδαία αύξηση του τουρισμού και ο μαζικός του χαρακτήρας.

1.3 Κατηγορίες και μορφές

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο και έτσι έχει διακριτά χαρακτηριστικά και μπορεί να κατηγοριοποιηθεί. Έχοντας ως βάση τα ποιοτικά και τα ποσοτικά χαρακτηριστικά, τον διακρίνουμε σε επιμέρους κατηγορίες. Πρέπει να σημειωθεί ότι «Κατηγορίες τουρισμού» και «Μορφές τουρισμού» είναι κατηγορήματα και η δεύτερη έννοια είναι υπάλληλη της πρώτης. Έχουν σημειωθεί έξι βασικές κατηγορίες τουρισμού :

Μαζικός, ατομικός, εσωτερικός, εξωτερικός, εποχικός και συνεχής

(Σφακιανάκης 2000 και Ηγουμενάκης 1997)

Ο αριθμός των τουριστών που συμμετέχουν σε μια συγκεκριμένη τουριστική δραστηριότητα ή μετακινούνται σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία αποτελεί την ουσιώδη διαφορά ανάμεσα στον «μαζικό» και τον «ατομικό» τουρισμό. Ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από την μαζικότητα στη συμμετοχή των τουριστών στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας, στον τρόπο οργάνωσής του ταξιδιού και τον επιλεγμένο τόπο διακοπών. Σε αντίθεση ο «ατομικός» χαρακτηρίζεται από την ατομική και ανεξάρτητη οργάνωση του ταξιδιού

Ανάλογα με τον τόπο τουρισμού, ο τουρισμός κατηγοριοποιείται σε «εσωτερικό» και «εξωτερικό». Ως «εσωτερικός» τουρισμός χαρακτηρίζεται στην περίπτωση όπου κάτοικοι μιας χώρας ταξιδεύουν εντός των συνόρων αυτής ενώ ως

«εξωτερικός» στην περίπτωση που κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μίαν άλλη. Και τέλος, ανάλογα με την διάρκεια μιας τουριστικής δραστηριότητας σε ένα ημερολογιακό έτος, προκύπτει ο διαχωρισμός ανάμεσα στον «συνεχή» και τον «εποχιακό» τουρισμό. Το χαρακτηριστικό στον «συνεχή» τουρισμό είναι η διάρκεια του όλο το έτος ανεξαρτήτου εκάστοτε κλιματολογικών συνθηκών ενώ στον «εποχιακό» περιλαμβάνει δραστηριότητες που επηρεάζονται και αναστέλλονται από τις κλιματολογικές συνθήκες.

Εκτός της κατηγοριοποίησης του τουρισμού, υπάρχει ο διαχωρισμός βάσει των τύπων ή μορφών τουρισμού που χαρακτηρίζονται από τα κίνητρα του επισκέπτη που τον ωθούν στην πραγματοποίηση ενός ταξιδιού. Οι τουριστικές λοιπόν δραστηριότητες, υπέστησαν μια κατηγοριοποίηση ανάλογα με τα κίνητρα που χαρακτηρίζουν το ταξίδι και που αλλάζουν από προορισμό σε προορισμό. Έτσι, χρησιμοποιήθηκαν οι όροι «Κύριες» ή «Επικρατούσες», «Καθιερωμένες» ή «Παραδοσιακές», «Συμβατικές», «Εναλλακτικές» ή «Ήπιες» μορφές. Συνεπώς, για έναν τουριστικό προορισμό οι μορφές που αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο ποσοστό της τουριστικής δραστηριότητας και απασχολούν τον μεγαλύτερο ποσοστό των υποδομών θεωρούνται ως «Συμβατικές»

Ο όρος «Συμβατικές» μορφές συνήθως ταυτίζεται με τουριστικές δραστηριότητες των οποίων το περιεχόμενο βασίζεται στο μοντέλο 4S (sea,sand,sun,sex) ή 3S(sea,sand,sun)

Δηλαδή με διακοπές σε παραθεριστικά θέρετρα, αλλά μπορεί και να καθορίζεται από τις συνήθειες των τουριστών σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε συγκεκριμένη περιοχή. Ενώ ο όρος «Εναλλακτικές μορφές» προσδιορίζεται καλύτερα υπό την έννοια των «θεματικών» ή δραστηριοτήτων ειδικού ενδιαφέροντος. Απευθύνεται σε ειδικά ενδιαφέροντα τουριστών και περιλαμβάνει ειδικές μορφές. (σχήμα 1)

2. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΤΥΞΗΣ

2.1 Περί ανάπτυξης

Σαν έννοια η ανάπτυξη παραπέμπει σε διαδικασία αλλαγής, αύξησης ή εξέλιξης. Προσδιορίζει ή χαρακτηρίζει έννοιες όπως οικονομίας, κοινωνία, πολιτική, τεχνολογία, τουρισμό. Η χρήση της ανάπτυξης από ποικίλους επιστημονικούς κλάδους και η διαφορετική κάθε φορά διεπιστημονική προσέγγιση του όρου, σε συνδυασμό με τα διαφορετικά αναπτυξιακά κίνητρα, οδήγησε στην ανυπαρξία ενός ολοκληρωμένου ορισμού για την ανάπτυξη (Λαμπριανίδης 2000 και Ανδριώτης 2005)

Ωστόσο, ένας αρκετά ικανοποιητικός όρος της ανάπτυξης είναι αυτός που δίνει ο Ρόκος Δ., που προσδιορίζει την ανάπτυξη ως μια «καλύτερη ισορροπία κοινωνικών και ανθρώπινων σχέσεων και συστημάτων χρήσεως γης, παραγωγής, απασχόλησης, διανομής και κατανάλωσης, σύμφωνα με τις αξίες και τις επιλογές των δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία, όπως αυτές μηχανικά συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν, στο φυσικό περιβάλλον, με τη συγκεκριμένη κάθε φορά κοινωνική δυναμική και την μέση κοινωνική συνείδηση (Ρόκος 2003)

2.2 Κύκλος ζωής ενός τουριστικού προϊόντος - προορισμού

Στον κύκλο ζωής που θα αναφέρουμε παρακάτω, χρησιμοποιείται η λέξη στάδια, ο όρος «στάδια» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις διαδοχικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, στην κάθε μια από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε ότι αφορά στην κοινωνικοοικονομική δομή και τον τύπο των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών. Το ζήτημα των σταδίων ανάπτυξης έχει συνδεθεί με την έννοια του κύκλου ζωής της τουριστικής περιοχής, δηλαδή μιας διαχρονικής πορείας, η οποία, ξεκινώντας από τη δημιουργία του τουριστικού προϊόντος αυτής της περιοχής, καταλήγει στην παρακμή ή στην ανανέωση .

Τα στάδια ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι: η εξερεύνηση, η εμπλοκή, η ανάπτυξη, η εδραίωση (σταθεροποίηση), ο μαρασμός και η πτώση ή αναζωογόνηση.

Η εξερεύνηση: Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από ένα μικρό αριθμό τουριστών που ταξιδεύουν αυτόνομα και επιθυμούν τη διαμονή σε περιοχές ήσυχες με φυσικό περιβάλλον. Αυτοί τολμούν να επισκεφθούν την περιοχή η οποία στερείται δημοσίων υποδομών (πχ συγκοινωνία). Οποιαδήποτε διαφημιστική εικόνα, είναι ανύπαρκτη. Η περιοχή ανακαλύπτεται συνήθως από αυτούς τους τουρίστες ή επιχειρηματίες από άλλη περιοχή της χώρας, ενώ εμφανίζεται η πρώτη υποτυπώδης υποδομή σε ξενοδοχεία και εστιατόρια, με τη συμβολή των ντόπιων επιχειρηματιών. Οι ντόπιοι κάτοικοι αντιμετωπίζουν τους τουρίστες ως φιλοξενούμενους ή ως φορείς διαφορετικών αντιλήψεων. Καθοριστικοί λοιπόν παράγοντες σ' αυτό το στάδιο μπορούν να θεωρηθούν: η φυσική ομορφιά της περιοχής, οι λίγοι τολμηροί τουρίστες και οι ντόπιοι επιχειρηματίες.

Η εμπλοκή: Οι αφίξεις τουριστών γίνονται περισσότερες και πιο συχνές. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να προσαρμόζεται στον τουρισμό και να τον αναγνωρίζει ως κύριο μέσο ανάπτυξης. Οι ντόπιοι επιχειρηματίες αλλά και επιχειρηματίες από άλλες περιοχές της χώρας, αρχίζουν να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες διαμονής, εστίασης και ψυχαγωγίας. Εμφανίζονται οι πρώτες, μικρής εμβέλειας, τουριστικές επενδύσεις και ξεκινούν πιέσεις προς τις τοπικές αρχές με σκοπό την αύξηση της τουριστικής υποδομής. Ξεκινάει η διαφήμιση με την προβολή κάποιου ειδικού τουριστικού πόρου (πχ παραδοσιακού οικισμού). Αρχίζει μια σταδιακή και αργή αλλαγή των παραγωγικών δομών της περιοχής με στροφή προς τις υπηρεσίες, κυρίως από τους νέους, ενώ κάνουν την εμφάνισή τους και οι πρώτες ενδείξεις αστικοποίησης σε σημαντική μερίδα του πληθυσμού.

Η ανάπτυξη: Γίνονται ταχύτερες αλλαγές στην κοινωνική και παραγωγική δομή της περιοχής. Εγκαταλείπονται σχεδόν όλοι οι κλάδοι παραγωγής και γίνεται στροφή προς την απασχόληση (άμεση ή έμμεση) στον τουρισμό. Παρατηρείται επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα (ιδιαίτερα από νέους και γυναίκες) με στόχο τα τουριστικά επαγγέλματα. Από μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, υιοθετούνται καταναλωτικά και κοινωνικά πρότυπα των αστικών κέντρων. Οι σχέσεις των τουριστών με τους ντόπιους, γίνονται σταδιακά σχέσεις εμπορικής συναλλαγής.

Προς το τέλος αυτού του σταδίου ο τουρισμός συνεχίζει να αυξάνεται, αλλά οι τοπικές τουριστικές υπηρεσίες και οι πόροι (διοικητικοί, οικονομικοί και οι επαγγελματικές δεξιότητες) δεν επαρκούν πλέον για να εξυπηρετήσουν το μεγάλο όγκο των τουριστών. Σε πολλές περιπτώσεις, τα επιχειρηματικά ταλέντα, που

συνέβαλαν στην ανάπτυξη της αρχικής τουριστικής υποδομής, δεν αρκούν πλέον για να οργανώσουν και να διευθύνουν τους τύπους των απαιτούμενων εγκαταστάσεων. Μερικοί όμως από τους αρχικούς επιχειρηματίες είναι σε θέση να προσαρμοστούν. Σε αρκετές περιπτώσεις γίνονται εξέχουσες μορφές της τουριστικής βιομηχανίας. Οι περισσότεροι όμως θα φύγουν ή, αν θα μείνουν, θα διατηρήσουν ένα χαμηλό προφίλ.

Οι παράγοντες που συμβάλλουν σ' όλες αυτές τις αλλαγές, είναι οι τουριστικές επιχειρήσεις εθνικής εμβέλειας (ξενοδοχεία, πρακτορεία), τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας (tour operators) που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καθώς και ντόπιοι και αλλοδαποί επιχειρηματίες που επενδύουν στην περιοχή. Επίσης οι εργαζόμενοι στις τουριστικές επιχειρήσεις και οι μετανάστες που επιστρέφουν στην περιοχή επειδή τώρα πια υπάρχει απασχόληση. Σημαντική είναι και η συμβολή της πολιτείας με την εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων ανάπτυξης και προβολής της περιοχής.

Έτσι προκύπτουν κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα για την περιοχή, όπως: Δημιουργία μιας σύνθετης τουριστικής υποδομής η οποία περιλαμβάνει μεγάλα ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, εστιατόρια, μπαρ, ταβέρνες, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων κ.α. Μεγάλης εμβέλειας επενδύσεις από το κράτος και πρώτες σημαντικές επενδύσεις από ιδιώτες. Σημαντικές αλλαγές στη χωρική και λειτουργική οργάνωση της περιοχής, ώστε να εξυπηρετούνται οι τουρίστες. Πρώτες ομάδες οργανωμένου τουρισμού που ταξιδεύουν χρησιμοποιώντας υπηρεσίες. Η περιοχή αποκτά διαφημιστική εικόνα. Η τουριστική ανάπτυξη τώρα πια είναι έτοιμη να εισέλθει στο επόμενο στάδιο.

Η εδραίωση: Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο αριθμό τουριστών και από την τυποποίηση των υπηρεσιών. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να αισθάνεται ότι έχει χάσει τη δυνατότητα επηρεασμού και ελέγχου επί της τουριστικής βιομηχανίας της περιοχής. Πολλά από τα ξενοδοχεία, τις αεροπορικές εταιρίες και τις άλλες υπηρεσίες ανήκουν τώρα σε διεθνείς επιχειρήσεις, εκτελώντας αποφάσεις που λαμβάνονται σε γραφεία μίας άλλης πολιτείας ή και χώρας. Έτσι, ο πληθυσμός της κοινότητας γίνεται οικονομικά εξαρτημένος από τους οργανισμούς ή τα άτομα που αν και δεν ζουν στην περιοχή αυτή, ασκούν τον έλεγχο των δραστηριοτήτων, δημιουργώντας την αίσθηση ότι οι ξένοι έχουν αναλάβει όλη την κατάσταση.

Οι διαδικασίες και οι παροχές αρχίζουν να εκτελούνται βάσει προδιαγραφών. Αν και το γεγονός αυτό συντελεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, η κοινότητα ενδέχεται να αναπτύξει αρνητικά αισθήματα ενάντια στην απώλεια της ντόπιας κουλτούρας. Από την άλλη πλευρά, η υλιστική ποιότητα της ζωής των κατοίκων βελτιώνεται, αφού γνωρίζουν νέες ιδέες και αποκτούν υψηλότερο εισόδημα. Μπορεί να σημειωθεί επίσης μία αναγέννηση της τοπικής χειροτεχνίας, αφού τα αντικείμενα αυτά είναι ιδιαίτερα επιθυμητά από τους τουρίστες. Η αυξημένη παραγωγή ντόπιων χειροτεχνημάτων, για την κάλυψη της τουριστικής ζήτησης, δημιουργεί εισπράξεις και συντελεί στην εμφάνιση μίας οικοτεχνίας που αποτελείται από πολλές μικρές επιχειρήσεις στα σπίτια ή σε τοπικά καλλιτεχνικά στούντιο. Ο τοπικός πληθυσμός αναγκάζεται να δεχτεί τις αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις. Οι εργοδότες δεν μπορούν να δεχτούν πλέον μια πρόχειρη εμφάνιση στη δουλειά ή εργατική ασυνέπεια. Απαιτείται επαγγελματική συμπεριφορά και περισσότερο προσεγμένη και κατάλληλη ενδυμασία. Αυτό δημιουργεί άγχος στον πληθυσμό, που προηγουμένως δεν αντιλαμβάνονταν τι σημαίνει ωράριο εργασίας ή άλλες πρακτικές, οι οποίες χαρακτηρίζονται στις βιομηχανοποιημένες κοινωνίες ως "πρέπουσα εργασιακή συμπεριφορά". Η ύπαρξη θέσεων εργασίας προκαλεί αύξηση του πληθυσμού και εντείνει τις κοινωνικές πιέσεις. Μια περιοχή που παλαιότερα ήταν μία ήσυχη αγροτική κοινότητα, ξαφνικά βρίσκεται σε ένα αστικό ή ημιαστικό περιβάλλον. Με την αστικοποίηση και την έλευση νέων κατοίκων στην κοινότητα, ο χαρακτήρας της περιοχής σταδιακά αλλάζει, σημειώνοντας μία παράλληλη πτώση στις σχέσεις καλής γειτονίας και αλληλοβοήθειας. Ανάλογα με την κοινότητα, οι κοινωνικές αλλαγές, που επιφέρει ο τουρισμός, μπορεί να είναι περισσότερο ευνοϊκές παρά αρνητικές.

Συμπερασματικά, οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές είναι οι τουριστικές επιχειρήσεις εθνικής εμβέλειας καθώς επίσης και οι διεθνούς εμβέλειας (tour operators), οι ντόπιοι επενδυτές αλλά και οι αλλοδαποί, καθώς επίσης και η περιφερειακή, εθνική και διεθνής τουριστική πολιτική.

Μαρασιμός: Στο τελικό αυτό στάδιο ο προορισμός έχει κορεστεί και οι κάτοικοι είναι δυσαρεστημένοι αφού ο τουρισμός δεν τους απέφερε όλα τα αναμενόμενα οφέλη. Για τους επισκέπτες, οι παράγοντες που ήταν υπεύθυνοι για την αρχική επιτυχία του προορισμού (η ενθουσιώδης υποδοχή, η φιλοξενία και η φιλικότητα των κατοίκων, η ελκυστικότητα της τοπικής κοινωνίας, το καθαρό και

χωρίς συνωστισμό περιβάλλον, η απουσία έντονης εμπορευματοποίησης), έχουν εξαφανιστεί, με αποτέλεσμα να αναζητούν άλλους ανόθευτους προορισμούς . Παρ' όλο που η τουριστική περιοχή έχει αποκτήσει μια εικόνα, δεν είναι πια στη μόδα. Η αλλαγή της ιδιοκτησίας κτιρίων και επιχειρήσεων είναι μεγάλη, λίγες νέες επιχειρήσεις ανοίγουν, η γη και τα κτίρια χάνουν την αξία τους και η ντόπια ιδιοκτησία αυξάνεται.

Το τέλος του κύκλου σφραγίζεται από τη φάση του *μετα-μαρασμού* όπου μπορεί να προέλθει η πτώση ή η αναζωογόνηση.

Πτώση μπορεί να υπάρξει αν η τουριστική αγορά συνεχίσει να συρρικνώνεται και η τουριστική περιοχή δεν είναι ικανή να ανταγωνιστεί άλλους τουριστικούς προορισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ευρύτερη περιοχή του Πλαταμώνα Πιερίας, όπως προέκυψε μετά από έρευνα την οποία διεξήγαγαν το 2000 σπουδαστές του Τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Λάρισας στα πλαίσια της εκπόνησης της πτυχιακής τους εργασίας με θέμα «Το τουριστικό προϊόν του νομού Πιερίας».

Αναζωογόνηση του τουριστικού προορισμού, μπορεί να επέλθει με την αξιοποίηση πόρων του οι οποίοι μέχρι τώρα έμεναν αναξιοποίητοι ή με την δημιουργία καινούργιων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ρόδου (όπου γίνονται σημαντικές προσπάθειες για αναζωογόνηση) όπως φαίνεται μέσα από την δημοσιευμένη μελέτη (1998) την οποία πραγματοποίησε ο Μ. Λογοθέτης.

2.3 Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

Η αρχική διαμόρφωση των πρότυπων τουριστικής ανάπτυξης είναι αποτελέσματα της επενέργειας πολλών παραγόντων που συνδέονται τόσο με τη ζήτηση όσο και με την προσφορά σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερικό, εθνικό και διεθνές). Όμως η ουσιαστική συγκρότηση και η σταθερή λειτουργία ενός προτύπου ανάπτυξης εξαρτάται από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς. Υπό την έννοια αυτή, λοιπόν, αποτελεί το «προϊόν» αυτής της λειτουργικής και παράλληλα δυναμικής σχέσης (Τσάρτας Π. 1996).

Είναι δύσκολο σε κάθε περίπτωση να εκτιμηθεί εάν η αφετηρία αυτής της διαδικασίας είναι η ζήτηση (χώρες ή περιοχές προέλευσης τουριστών) ή η προσφορά (χώρες ή περιοχές υποδοχής τουριστών) Στις περισσότερες περιπτώσεις

πάντως φαίνεται ότι η ζήτηση αποτελεί τον βασικό πόλο της αρχικής ενεργοποίησης αυτής της σχέσης .

Αυτό γίνεται με τη διαμόρφωση των συγκροτημένων καταναλωτικών προτύπων των τουριστών, τη συγκρότηση των τουριστών σε «ομάδες – στόχους» καταναλωτών με συγκεκριμένες επιλογές στα ταξίδια τους και την πολιτική των εταιρειών τουρισμού, που ευνοεί αφενός τη γεωγραφική εξάπλωση της τουριστικής ανάπτυξης αφετέρου την εξειδίκευση της τουριστικής προσφοράς, έτσι ώστε να καλύπτονται οι απαιτήσεις όλων των τύπων τουριστών.

Η προσφορά, από την πλευρά της, διαμορφώνει το ανάλογο δεδομένο ώστε να ανταποκριθεί σε αυτή τη ζήτηση : Υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τη διαμονή και τις δραστηριότητες των τουριστών, ανάδειξη των τοπικών πόρων που μπορούν να έχουν τουριστική χρήση, ειδικό θεσμικό πλαίσιο σχετικό με την τουριστική ανάπτυξη.

2.3.1 Μαζικός τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός αποτέλεσε για πολλά χρόνια το πρότυπο της τουριστικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα να μην επιτρέπει σε άλλα πρότυπα την συγκροτημένη ανάπτυξή τους (Τσάρτας 2000). Στο πρότυπο αυτό κατατάσσονται τουριστικές δραστηριότητες που συσχετίζονται με τις ανέσεις της Δύσης, κ την ανάγκη του ανθρώπου για ηλιοτροπικό τουρισμό (μοντέλο 3S) και τον τουρισμό σε χειμερινά θέρετρα.

Η ζήτηση του προτύπου αυτού εξαρτάται ιδιαίτερα από τις ανεπτυγμένες χώρες αποστολής τουριστών και αφορά κυρίως «οργανωμένα τουριστικά πακέτα», στην τουριστική ορολογία είναι οι “tour operators”, οι οποίοι εκ των πραγμάτων κατευθύνουν την ζήτηση για τουριστικούς προορισμούς. Το μεγαλύτερο ποσοστό σε tour operators συγκεντρώνεται στην Ευρώπη (Μ. Βρετανία, Γερμανία , Γαλλία) και αποτελεί τον δυναμικότερο κλάδο της τουριστικής βιομηχανίας.

Ο μαζικός τουρισμός επιφέρει μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στους εκάστοτε τουριστικούς προορισμούς, αφού χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση υποδομής και τουριστών στον χώρο και χρόνο και παρουσιάζεται ως πιο επιθετικός απέναντι στους εγχώριους πλουτοπαραγωγικούς πόρους αλλοιώνοντας το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον, υποδαυλίζοντας την ωραιότητα της τουριστικής διαδικασίας και προσβάλλοντας τα χρηστά ήθη των εγχώριων κοινωνιών. (Ανδριώτης 2005 & Σχίζας 1998)

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του προτύπου αυτού είναι η εποχικότητα της ζήτησης (καλοκαίρι ή χειμώνας). Οι περιοχές που κατά κύριο λόγο υιοθετούν το πρότυπο αυτό είναι περιοχές με πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους που σταδιακά μετατρέπονται σε προορισμούς με συγκεκριμένη διαφημιστική εικόνα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001)

2.3.2 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και έχουν γίνει αρκετές προσεγγίσεις στην έννοια του. Θα αναφέρουμε κατά την άποψη μου στους πιο επεξηγηματικούς.

Κατά τον Σφακιανάκη (2000) ορίζεται η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως η διαδικασία προώθησης του τουρισμού, χωρίς όμως να καταστρέφει το φυσικό κεφάλαιο του τουριστικού προορισμού, έτσι ώστε και στο μέλλον να μπορούν και οι άλλοι τουρίστες να προσέλθουν, προκειμένου να απολαύσουν εξίσου καλά το περιβάλλον και τους πόρους του τουριστικού τόπου. Ο συγγραφέας υποστηρίζει νέους τρόπους ανάπτυξης του τουρισμού πιο φιλικού προς το περιβάλλον και θεωρεί απαραίτητη αν όχι ως επιβολή τη διαδικασία σχεδιασμού και διαχείρισης των τουριστικών προορισμών.

Ο Σπιλάνης (2000) προσδιορίζει την αειφόρο ανάπτυξη ως τον συνδυασμό των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων που επιτρέπουν σε μια περιοχή να είναι βιώσιμη σε βάθος χρόνου. Σημαντική προϋπόθεση για την επίτευξή της αποτελεί η αλλαγή της στρατηγικής της τουριστικής ανάπτυξης με την ενσωμάτωση της στην τοπική οικονομία διατηρώντας τους πολιτισμικούς περιβαλλοντικούς πόρους της περιοχής και εμπλέκοντας τους ντόπιους κατοίκους στα σχέδια ανάπτυξης και διαχείρισης.

Τέλος, σύμφωνα με τον Merchadou (2001) η έννοια του βιώσιμου τουρισμού επιδιώκει να συνδέει τους οικονομικούς στόχους της τουριστικής ανάπτυξης με την συντήρηση των πόρων που είναι ουσιαστικοί για την ύπαρξή του. Συγκεκριμένα αυτό σημαίνει ότι η οικονομική ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στον σεβασμό και την διατήρηση των κοινωνικοπολιτιστικών και περιβαλλοντικών

πόρων, καθώς επίσης και την αρμονική συνύπαρξη των τουριστών επισκεπτών, των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα και τη τοπική κοινωνία.

Εκτός από τις προσπάθειες προσέγγισης μέσω των ορισμών, έχουν γίνει και διάφορες διασκέψεις με σκοπό τη αποτελεσματική προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης και να στην αναζήτηση βασικών αρχών που θα διέπουν την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Στη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992 και οριστικοποιήθηκε στο παγκόσμιο συνέδριο στο Λανθαρότε της Ισπανίας κατέληξαν στις εξής αρχές (Κωκκόσης & Τσάρτας 2001) :

- Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον και στο μέλλον και στο παρόν καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον
- Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και παράδοση της τοπικής κοινωνίας
- Μια ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε όλες όλων των φορέων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κλπ)
- Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές – οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδίου και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης
- Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για την βιώσιμη ανάπτυξη.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διερεύνηση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία
- Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στο κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.

- Η κεντρική διοίκηση και οι συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μ.Κ.Ο. θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης
- Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.
- Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.
- Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, θα πρέπει να δίνεται βαρύτητα σε αυτές που συμβάλλουν σε προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεις για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στην στρατηγική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.
- Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει αν δοθεί στον ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και διαχείρισης των αποβλήτων.
- Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας για όλους όσους συμμετέχουν στην τουριστική ανάπτυξη
- Η ευαισθητοποίηση όλων είναι απαραίτητη για την εφαρμογή όλων των παραπάνω αρχών και στόχων.

2.4 Έννοια της φέρουσας ικανότητας

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί για την φέρουσα ικανότητα έχουν εστιασθεί στον μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορεί να δεχτεί μια περιοχή χωρίς να υπάρχουν αισθητές και μη αντιστρέψιμες βλάβες στο φυσικό περιβάλλον. Σταδιακά, η έννοια γενικεύτηκε και ενσωματώθηκαν στον ορισμό και θέματα που αφορούσαν στα κοινωνικο-πολιτιστικά και οικονομικά στοιχεία της περιοχής. Βασικό λοιπό κριτήριο που λαμβάνεται υπόψη είναι η συνολική εμπειρία που αποκομίζει ο τουρίστας αλλά και ο ντόπιος κάτοικος. Έτσι υπάρχουν δυο ορισμοί για την φέρουσα ικανότητα, ο πρώτος αφορά τους τουρίστες και ο δεύτερος τους μόνιμους κατοίκους

Σύμφωνα με τον πρώτο, η φέρουσα ικανότητα εκφράζει τον μέγιστο αριθμό των ανθρώπων που μπορούν να «χρησιμοποιούν» μια περιοχή χωρίς μη αποδεκτή αλλαγή στο φυσικό περιβάλλον και χωρίς μη αποδεκτή υποβάθμιση στην ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών (Mathieson & Wall, 1982: 21)

Σύμφωνα με τον δεύτερο ορισμό, η φέρουσα ικανότητα εκφράζει τον αριθμό των ανθρώπων που μπορούν να επισκέπτονται και να διαμένουν σε μια περιοχή, χωρίς να προκαλούνται αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή των μόνιμων κατοίκων και χωρίς η παρουσία τους να γίνεται ανεπιθύμητη από τους μόνιμους κατοίκους .

2.4.1 Διακρίσεις της Φέρουσας Ικανότητας

Με βάση τα προηγούμενα η φέρουσα ικανότητα μπορεί να διακριθεί σε (Swarbrooke ,1999)

- Φυσική Φέρουσα ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει (``χωράει``) μια περιοχή
- Περιβαλλοντική ή οικολογική Φ.Ι., που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσουν να προκαλούν βλάβες στο περιβάλλον ή το οικοσύστημα,
- Οικονομική Φ.Ι., που αναφέρεται στον αριθμό τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσει να υποφέρει από οικονομικά προβλήματα.
- Κοινωνική Φ.Ι. που αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων πέραν από τον οποίο προέρχεται κοινωνική αποσύνθεση
- «αντιληπτική» (perceptual) Φ.Ι., που αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν η ψυχολογία του τουρίστα αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά
- Φ.Ι. υποδομών , που αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι υποδομές μιας περιοχής

Από τους παραπάνω ορισμού προκύπτουν ορισμένα πρακτικά προβλήματα στην εφαρμογή της έννοιας, όπως πως θα γίνει ο έλεγχος του αριθμού των τουριστών και επισκεπτών, πως θα μετρηθούν οι επιπτώσεις (βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες), σε ποια χωρική κλίμακα πρέπει να γίνει η ανάλυση και κατά συνέπεια ο σχεδιασμός και η διαχείριση.

2.5 Επιπτώσεις τουριστικής ανάπτυξης

Η τουριστική ανάπτυξη επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις αλλά και αλλαγές στην οικονομία, κοινωνία και στο περιβάλλον των περιοχών στις οποίες εφαρμόζονται οι τουριστικές πολιτικές και δράσεις.

2.5.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Όσον αναφορά τις οικονομικές επιπτώσεις, ο τουρισμός αυξάνει την απασχόληση κατά συνέπεια τις θέσεις εργασίας. Πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι ο τουρισμός προσφέρει τις θέσεις απασχόλησης εποχιακά. Στην περίπτωση αυτή επωφελούνται ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές, όπου βγαίνει εισόδημα συμπληρωματικό και εναλλακτικό για τους κατοίκους. (επί των πλείστον αναφέρεται στις περιοχές όπου έχει αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός)

Εκτός από την αύξηση του εισοδήματος, η ανάπτυξη του τουρισμού ενισχύει τις επενδύσεις και μεγαλώνει την παραγωγική βάση στις τοπικές κοινωνίες με αποτέλεσμα την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ντόπιων, αλλά και την τοπική οικονομία δημιουργώντας έτσι ευκαιρίες για τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Επίσης, ο τουρισμός ενισχύει την οικονομία μέσω της φορολογίας. Πολλοί από τους απασχολούμενους στον τουριστικό κλάδο, εμφανίζουν αρκετά υψηλά εισοδήματα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, τα άτομα αυτά να αυξάνουν τις καταναλωτικές δαπάνες, δημιουργώντας κέρδη και σε άλλες επιχειρήσεις που δεν έχουν σχέση με τον τουρισμό.

Παράλληλα, η ιδιωτική πρωτοβουλία αυξάνεται μέσω των επενδύσεων στον κλάδο του τουρισμού και την δημιουργία πολλών επιχειρήσεων συσχετιζόμενες με αυτόν, ενώ ταυτόχρονα προσδίδεται μια έντονη και δυναμική επιχειρηματικότητα η οποία αυξάνει τα έσοδα του κράτους μέσω της φορολογίας. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι ο τουρισμός επιδρά πολύ θετικά στο ισοζύγιο πληρωμών λόγω των συναλλαγματικών εισροών που δέχεται η χώρα που λειτουργεί ως προορισμός.

2.5.2 Κοινωνικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα την κοινωνία και τον πολιτισμό μιας χώρας αφού προκαλεί αλλαγές στη κοινωνική δομή της τοπικής κοινωνίας, ιδιαίτερα στις νησιωτικές και ορεινές περιοχές όπου δημιουργείται μια νέου τύπου

αστικοποιημένη κοινωνική δομή με τον τουρισμό να επικρατεί σε όλα τα επίπεδα (Τσάρτας, 1996).

Επίσης, ο τουρισμός προκαλεί έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού των περιοχών όπου είναι τόποι προορισμού, εγκαταλείπουν τα επαγγέλματα τους για να ενταχθούν στις υπηρεσίες του τουριστικού κλάδου. Η κινητικότητα αυτή είναι πιο εμφανής στις γυναίκες και στους νέους, όπου εγκαταλείπουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα της κτηνοτροφίας και της γεωργίας στις περιοχές της υπαίθρου. Ακόμα, κοινωνική επίπτωση του τουρισμού, αποτελεί, η δυνατότητα επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες, με αποτέλεσμα να ανταλλάσσονται απόψεις, επίσης, προβάλλεται ο τοπικός πολιτισμός, τα έθιμα και οι παραδόσεις.

2.5.3 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις και στην ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της ανάγκης επέκτασης της στον χώρο της υπαίθρου, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των τουριστών. Οι επιπτώσεις αυτές είναι πολύ πιο έντονες σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές όπως οι υγροβιότοποι, παραθαλάσσιες και ορεινές περιοχές. Συγκεκριμένα παρατηρούνται συγκρούσεις και διαφωνίες για την χρήση γης, με την οριοθέτηση των συνόρων μεταξύ του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος το οποίο απαιτείται να μένει ανεπηρέαστο. Εδώ να αναφέρουμε ότι ο προσδιορισμός της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής είναι πολύ σημαντική προκειμένου να αποτραπεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση. Τα φαινόμενα αυτά έχουν παρατηρηθεί ιδιαίτερα με την μαζικότητα της τουριστικής βιομηχανίας.

Χαρακτηριστικά φαινόμενα υποβάθμισης τουριστικού περιβάλλοντος είναι: η απώλεια σημαντικών εκτάσεων της υπαίθρου, η καταστροφή βιοτόπων, η αλλοίωση του τοπίου, η μείωση της βιοποικιλότητας, η ρύπανση των υδάτων, η αύξηση της ποσότητας των απορριμμάτων και των αποβλήτων και το πρόβλημα της διαχείρισής τους. Ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές όπου ο τουρισμός παρουσιάζει πολλαπλάσια ένταση, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι μεγαλύτερες.

3. ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1 Σύγκριση μαζικού και βιώσιμης

Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί μια εντατική τουριστική εκμετάλλευση που εκφράζεται με την μαζική συγκέντρωση επισκεπτών σε συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς και σε συγκεκριμένες τουριστικές περιόδους.

Η εντατική τουριστική δραστηριότητα έχει ως συνέπεια την αυξημένη πίεση προς το περιβάλλον , οδηγώντας σε αρκετές περιπτώσεις στην περιβαλλοντική υποβάθμιση, καθότι γίνεται υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των τουριστικών προορισμών .

Η μαζική μορφή του τουρισμού, πέραν της υποβάθμισης , δημιουργεί κόστος και στις τοπικές κοινωνίες, καθότι , οι επιπτώσεις της μαζικής συσσώρευσης τουριστών οδηγούν τις τουριστικές περιοχές που πλήττονται από τον μαζικό τουρισμό σε κορεσμό και υποβάθμισης της ποιότητας ζωής.

Βασικά χαρακτηριστικά ανάπτυξης που προκαλεί ο μαζικός τουρισμός σύμφωνα με τ\ον (Τσάρτας, 1996) είναι :

- 1) ξενοδοχειακές μονάδες μεγάλου όγκου
- 2) άμεση εξάρτηση της παραγωγικής δομής της περιοχής από τον τουρισμό
- 3) άμεση εξάρτηση από την πολιτική των tour operators, οι οποίοι διακινούν τον μεγαλύτερο όγκο των τουριστών μέσω των οργανωμένων τουριστικών πακέτων
- 4) έντονη εποχικότητα στη ζήτηση είτε τους θερινούς είτε τους χειμερινούς μήνες

Στην Ελλάδα είναι χαρακτηριστική η υπερσυγκέντρωση τουριστών και η σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση ορισμένων περιοχών

Αυτή η χωρικά και οργανωτικά συγκεντρωτική τουριστική ανάπτυξη σε ορισμένες μόνο περιοχές ήταν αποτέλεσμα ασύμμετρης κατανομής των τουριστικών δραστηριοτήτων, καθώς το έως τότε γενικό αναπτυξιακό πρότυπο επέδρασε σε διαμόρφωση συνθηκών μη ευνοϊκών για την ισόρροπη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη (Λαγός και Σταματίου, 2004). Έτσι η υπερσυγκέντρωση τουριστών σε συγκεκριμένες περιοχές και η κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της ζήτησης συνοδεύτηκε με αύξηση των επεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον, με

αποτέλεσμα την εμφάνιση σοβαρών περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και απωλειών.

Η μη σύνδεση του τουρισμού με την τοπική κοινωνία και την λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων, καθώς και ο μη σεβασμός των φυσικών και πολιτισμικών πόρων του τουριστικού προορισμού έχει ως συνέπεια τα παρακάτω (Βαρβαρέσος 1999):

- Την περιβαλλοντική αλλοίωση και αισθητική υποβάθμιση των πλέων ευαίσθητων και καλαίσθητων τοπίων και τοποθεσιών
- Την υιοθέτηση για τον τουρισμό μιας «περιοριστικής αντίληψης», περί μιας παθητικής κατανάλωσης τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών
- Την συγκέντρωση της τουριστικής ζήτησης σε μια περιορισμένη περίοδο με αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα των διακοπών
- Την υπέρμετρη τουριστική ανάπτυξη στις παράκτιες ζώνες σε αντίθεση με τις αγροτικές περιοχές
- Την κυριαρχία εμπορευματικού τύπου τουριστικής προσφοράς
- Την χαμηλή οικονομική αποδοτικότητα των τουριστικών καταλυμάτων
- Την απουσία εναλλακτικών κοινωνικών μοντέλων τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο

Η σύγκριση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του μαζικού και του ήπιου τουρισμού, κατά τον Ανδριώτη (2003), αναδεικνύει την ήπια ως την δραστηριότητα που προκαλεί θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και πως ο μαζικός τουρισμός επιφέρει πληθώρα αρνητικών επιπτώσεων σε μέσο-μακροπρόθεσμο επίπεδο. Έτσι λοιπόν, μακροπρόθεσμα, ο μαζικός τουρισμός επιφέρει αρνητικές συνέπειες τόσο στις τοπικές κοινωνίες όσο και στο φυσικό περιβάλλον, υποβαθμίζοντας και αποδυναμώνοντας σε κάποιο σημείο την αναπτυξιακή τους προοπτική και την παραγωγή κοινωνικού, οικονομικού, πολιτισμικού και περιβαλλοντικού οφέλους.

3.2 Ανάγκη για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα που προκλήθηκαν από την εντατική τουριστική εκμετάλλευση κάποιων περιοχών με την μαζική συσσώρευση τουριστών, δημιουργήθηκε η ανάγκη για μια νέα μορφή ανάπτυξης η οποία θα είχε ως στόχο τόσο την αειφόρο οικονομική ανάπτυξη όσο και την κοινωνική και

πολιτισμική με σεβασμό προς το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Αυτά είναι επιτευκτά με την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης η οποία προϋποθέτει την ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού συμβατά με το περιβάλλον.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (W.T.O) η ανάπτυξη της βιώσιμης ανάπτυξης επιβάλλεται να ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών τουριστών και των περιοχών που τους φιλοξενεί και παράλληλα να προστατεύει και να ενισχύει τις ευκαιρίες για το μέλλον.

Η ανάπτυξη αυτή οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων μιας περιοχής με τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι δυνατό να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ παράλληλα να διατηρείται η πολιτική ακεραιότητα, οι ουσιαστικές οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής. Τα αποτελέσματα λειτουργίας της βιώσιμης ανάπτυξης είναι αποτελέσματα που κρατούν σε ισορροπία το τοπικό περιβάλλον, την κοινωνία και τους πολιτισμούς, έτσι ώστε αυτά να επωφελούνται όλα τα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης και να μην αποτελούν θύματα της.

Η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί αν εφαρμοστεί σε όλες τις μορφές τουρισμού και σε όλες τις περιοχές. Οι αρχές της βιωσιμότητας πρέπει να αναφέρονται τόσο στην οικονομία, όσο και στο περιβάλλον αλλά και στις κοινωνικές συνθήκες της τουριστικής ανάπτυξης. Επομένως θα πρέπει να λειτουργούμε με τις κατάλληλες ισορροπίες μεταξύ αυτών των τριών διαστάσεων έτσι ώστε να υπάρξει μακροχρόνια βιωσιμότητα (Θεοδωροπούλου, 2006). Η βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει :

- Να διατηρεί μέσω των οικολογικών μεθόδων την φυσική κληρονομιά και την βιοποικιλότητα της περιοχής , μεγιστοποιώντας τα οφέλη του φυσικού περιβάλλοντος που είναι σημαντικό για την τουριστική ανάπτυξη.
- Να σέβεται την κοινωνική κληρονομιά και την μοναδικότητα της περιοχής η οποία δέχεται τον τουρισμό, να συμβάλει στο να διατηρηθούν τα ήθη και τα έθιμα, και να κατανοεί και να δέχεται την διαφορετικότητα στην κουλτούρα του τόπου όπου επισκέπτονται.
- Να υποστηρίζει οικονομίες και πολιτικές για εργασίες και δραστηριότητες που προφέρουν ευκαιρίες και οικονομικά οφέλη, σταθερή απασχόληση και κοινωνικές

υπηρεσίες και συμβάλουν παράλληλα στη καταπολέμηση της φτώχειας στις τοπικές κοινωνίες τουρισμού.

Πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη απαιτεί την συνειδητή συμμετοχή όλης της τοπικής κοινωνίας, καθώς επίσης και σημαντικές πολιτικές αποφάσεις που θα βοηθήσουν στην ενεργό συμμετοχή όλων των φορέων για συνεργασία δημιουργίας υποδομής τουριστικής ανάπτυξης με σεβασμό στο περιβάλλον. Η απόκτηση και η διατήρηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, είναι μια αδιάκοπη διαδικασία όπου απαιτεί συνεχή παρακολούθηση των καταστάσεων, προτείνοντας τα απαραίτητα προληπτικά ή διορθωτικά μέτρα όπου και όταν αυτό επιβάλλεται. Ο βιώσιμος τουρισμός θα πρέπει επίσης να ικανοποιεί τους επισκέπτες και να τους προσφέρει εμπειρίες με ιδιαίτερη σημασία έτσι ώστε να τους καταστήσει ευαισθητοποιημένους στην προσπάθεια εφαρμογής και υποστήριξης των καλών πρακτικών για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προς το περιβάλλον. Το φυσικό περιβάλλον και ο τουρισμός είναι καθαρά φανερό ότι έχουν αλληλένδετη σχέση. Η σχέση αυτή φαίνεται ξεκάθαρα από την Διακήρυξη της Μανίλας για τον Παγκόσμιο Τουρισμό (1980), τη Διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον (1992), την Agenda 21, που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τελευταία από τον Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό (1999), όπου έγιναν πολλές προσπάθειες τόσο από την επιστημονική κοινότητα τόσο κι από την πολιτεία, να αναλυθούν διεξοδικά οι αρνητικές επιπτώσεις της ανεξέλεγκτης και μονόπλευρης τουριστικής ανάπτυξης, και να παραχθεί μια ανάπτυξη ενός νέου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης που θα απαρτίζεται από τις αρχές της αειφόρου.

Οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης επήλθαν από τις ανωτέρω διασκέψεις, ταυτόχρονα με τις αρχές, τονίστηκε στις διασκέψεις αυτές και η υποχρέωση της παγκόσμιας κοινότητας, που εμπλέκονται με την τουριστική ανάπτυξη, να προστατεύσει το περιβάλλον, προωθώντας την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, που προϋποθέτει την ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού συμβατών με το περιβάλλον.

3.3 Μέθοδος – εργαλεία βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Στην προσπάθεια υιοθέτησης και εφαρμογής ενός τουρισμού προσανατολισμένο προς την αειφορία, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν πρότυπα σχέδια αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης τόσο από δημόσια όσο και από ιδιωτική πρωτοβουλία με απώτερο στόχο την προώθηση του τουρισμού μέσα από την προστασία του περιβάλλοντος και την συμμετοχή ολόκληρου του κοινωνικού ιστού.

Για να γίνει παρακολούθηση της διαδικασίας της αειφορικής ανάπτυξης και η βελτίωση διαδικασίας σχεδιασμού, είναι απαραίτητοι κάποιοι δείκτες οι οποίοι βοηθούν στην αξιολόγηση και συντονισμό της βιώσιμης ανάπτυξης. Έχουν αναδειχτεί δείκτες και για τις τρεις πτυχές που απαρτίζουν την βιώσιμη ανάπτυξη, οικονομικοί, οικολογικοί και κοινωνικοί. Ο W.T.O. (World Tourism Organization) προτείνει ορισμένους δείκτες αειφορικής ανάπτυξης οι οποίοι θα είναι απαραίτητοι για τους υπεύθυνους διαχείρισης και διοίκησης του τουριστικού φορέα. Οι δείκτες αυτοί καθοδηγούν με βάση τις απαιτήσεις που υπάρχουν. Απευθύνονται στην ανάγκη που έχουν οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων για ενημέρωση και είναι εφαρμόσιμοι για τα περισσότερα έθνη ή περιφέρειες.

Είναι πολύ σημαντικό εργαλείο για την εξισορρόπηση της σχέσης ανάμεσα στο περιβάλλον και τον τουρισμό μέσα από μια διαδικασία αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης. Το κείμενο αυτό ονομάζεται «Ατζέντα 21 για την ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία-προς μια περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη», διατυπώθηκε και συνυπογράφηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (W.T.O.), το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (W.T.T.C.) και το Συμβούλιο της Γης (E.C.)

Σύμφωνα με τον Δαουτόπουλο (2005) τα κύρια χαρακτηριστικά της «Ατζέντας 21» είναι τα παρακάτω :

- Καθοριστικός ρόλος των τοπικών αρχών στην επίτευξη αειφορίας σε τοπικό επίπεδο,
- Η συμμετοχή στην παγκόσμια ευθύνη για τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον
- Το μοίρασμα των γνώσεων, ιδεών και εμπειριών με άλλες κοινότητες σε παγκόσμια βάση
- Η ευρεία συμμετοχική διαδικασία, όλων των ομάδων πληθυσμού και η βαθειά προσήλωση στις δημοκρατικές διαδικασίες

- Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών στοιχείων που ορίζουν την ποιότητα ζωής των πολιτών σε τοπικό επίπεδο.

Καθώς η «Ατζέντα 21» απευθύνεται και στους ταξιδιώτες και στις τουριστικές επιχειρήσεις, στις κυβερνήσεις και σε όλο το ταξιδιωτικό και τουριστικό κοινό, μεταφέρει το μήνυμα ότι η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία έχει βασικό ενδιαφέρον την προστασία των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, που αποτελούν το υπόβαθρο των επιχειρήσεων τους και τους προτείνει τα μέτρα που πρέπει να λάβουν. Το κείμενο καθιερώνει επίσης μερικές αρχές στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης οι οποίες είναι (Λογοθέτης, 2001):

- Να βοηθήσει τους ανθρώπους να ακολουθήσουν μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση
- Να συνεισφέρει στη διατήρηση, την προστασία και αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων
- Να βασίζεται σε βιώσιμα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα
- Να συνιστά η περιβαλλοντική προστασία ένα ολοκληρωμένο τμήμα των σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης
- Να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της τουριστικής ανάπτυξης με τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων πολιτών στις αποφάσεις σχεδιασμού, προσαρμοσμένες στα τοπικά δεδομένα
- Να αναγνωρίζει και να υποστηρίζει η τουριστική ανάπτυξη, την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τα ενδιαφέροντα του ντόπιου τουρισμού.

Οι αρχές αυτές δεν είναι υποχρεωτικές, όμως είναι απαραίτητο να πληροφορηθούν για αυτές όλες οι τουριστικές επιχειρήσεις και όλοι οι εμπλεκόμενοι στην τουριστική διαδικασία για την αναγκαιότητα μιας συνειδητοποιημένης υιοθέτησης τέτοιων αρχών.

Συνεπώς κρίνεται αναγκαίο να πραγματοποιηθούν τέτοιες πολιτικές, οι οποίες θα βασίζονται στις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που θα οδηγήσουν στην αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος.

Επομένως απαιτείται κάθε τουριστική περιοχή να προσδιορίσει την τουριστική φέρουσα ικανότητά της, με σκοπό να μπορεί να κρατά αναλλοίωτο το φυσικό και το κοινωνικό κεφάλαιό της. Επίσης, πριν από κάθε ενέργεια θα πρέπει να έχουν καταρτιστεί τα κατάλληλα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης και τα μεθοδολογικά

εργαλεία, στα οποία θα βασίζονται οι διαδικασίες καθορισμού των χρήσεων γης, έτσι ώστε να τηρούνται οι αναγκαίες ισορροπίες ανάμεσα στον τουρισμό και το περιβάλλον στα όρια της φέρουσας ικανότητας του τόπου. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό ότι η πολιτεία οφείλει να επιβραβεύει τις επενδύσεις στον τουρισμό που ακολουθούν τον άξονα της αειφόρου, μέσω κάποιων ειδικών μέτρων, όπως οικονομικές ενισχύσεις, απαλλαγές από την φορολογία και σαφώς σε πνεύμα συνεργασίας και ελέγχου. Ακόμα, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου τα στοιχεία του φυσικού και περιβαλλοντικού πλούτου αποτελούν την πρώτη υλη του τουρισμού, η πολιτεία οφείλει να προάγει την περιβαλλοντική εκπαίδευση

Όλες αυτές οι ενέργειες θα οδηγήσουν σε μια ανάπτυξη, η οποία θα αποδώσει το επιθυμητό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό αποτέλεσμα διατηρώντας τις δυνατότητες αυτών των απολαύσεων και για τις επόμενες γενιές.

4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, χαρακτηρίζονται από την έννοια των θεματικών ή δραστηριοτήτων ειδικού ενδιαφέροντος και τα βασικά χαρακτηριστικά είναι η εξειδικευμένη και η εξατομικευμένη τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με μια μορφή ταξιδιού φιλική προς το περιβάλλον, επιτρέποντας θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και από κοινού βιώματα μεταξύ μελών διαφορετικών κοινωνιών (Ανδριώτης 2003 και Ανδριώτης 2005)

4.1. Αγροτουρισμός

Δεδομένης της σημασίας του ως συνεχώς αναπτυσσόμενης τουριστικής δραστηριότητας όσο και της βαρύτητας που δίνεται σ' αυτόν, στις τοπικές, περιφερειακές και εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές, θα περίμενε κανείς να υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός. Θα ήταν αναμενόμενο να υπάρχουν αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά, όπως οι ιδιαίτερες δραστηριότητες ή οι χώροι ανάπτυξης του, τα οποία θα τον διαφοροποιούσαν από άλλες μορφές τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει ένας κοινός ορισμός ούτε και μια ξεκάθαρη ομάδα χαρακτηριστικών του αγροτουρισμού.

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια εξειδικευμένη μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας είναι η προσπάθεια σύζευξης τουρισμού και πρωτογενούς τομέα με στόχο την αμοιβαία ωφέλεια και των δυο τομέων.

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του αγροτουρισμού είναι:

- Η προσπάθεια να ενταχθεί ο τουρισμός στην τοπική αγροτική οικονομία με την επιδίωξη της εξασφάλισης στον αγρότη συμπληρωματικού εισοδήματος
- Η προσπάθεια ένταξής του στο περιβάλλον (επιχειρήσεις μικρής κλίμακας, διαφύλαξη και αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς, κ.ο.κ.)
- Η προσπάθεια προσφοράς ήρεμων, ενεργών και συμμετοχικών διακοπών στους κατοίκους των πόλεων
- Η συμβολή του αγροτουρισμού στην ανάπτυξη ή διατήρηση άλλων τομέων της οικονομίας, και συγκεκριμένα του δευτερογενούς (προώθηση τοπικών αγροτικών προϊόντων)

Ο καθοριστικός ρόλος που διαδραματίζουν οι αγρότισσες στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Συνήθως αυτές είναι που αναλαμβάνουν τη διαχείριση των μονάδων και κατασκευάζουν τοπικά προϊόντα (π.χ. τρόφιμα, γλυκά, χειροτεχνήματα), ενώ οι άντρες ασχολούνται με την αγροτική δραστηριότητα. Ετυμολογικά ο όρος αγροτουρισμός παραπέμπει στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται ως αγροτικές.

Επομένως, η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού συναντάται σε περιοχές μη αστικές όπου οι βασικές οικονομικές δραστηριότητες ανήκουν στον πρωτογενή τομέα. Η διεθνής πρακτική έχει δείξει ότι ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που ενσωματώνεται στον οικονομικό, κοινωνικοπολιτιστικό και περιβαλλοντικό ιστό των αγροτικών κοινοτήτων, στο πλαίσιο της οποίας ο τουρίστας συμμετέχει ενεργά στην αγροτική ζωή και το τουριστικό προϊόν βασίζεται, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του, στην τοπική αγροτική παραγωγή.

Σύμφωνα με την Ελληνική Προδιαγραφή για τον Αγροτουρισμό του Ελληνικού Οργανισμού Τυποποίησης, αγροτουρισμός είναι:

«Μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, η οποία έχει ως στόχους:

- Να συμβάλει ώστε ο επισκέπτης να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την

καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτιστικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού

- Να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης.
- Να κινητοποιήσει τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.
- Ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που προέκυψε από μια διπλή αναγκαιότητα.
- Η πρώτη αφορά στους κατοίκους των μεγαλουπόλεων οι οποίοι, στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν από το άγχος και τις πιέσεις που δημιουργεί η καθημερινότητα στις πόλεις, αναζήτησαν τη επανασύνδεσή τους με την φύση και το παραδοσιακό πολιτισμικό στοιχείο, που είναι διάσπαρτα στην ύπαιθρο.
- Η δεύτερη αφορά στους αγρότες, οι οποίοι αναζητούν, συμπληρωματικά προς το γεωργικό, εισοδήματα, δεδομένης της κρίσης και της αβεβαιότητας στον γεωργικό τομέα. Οι αναζητήσεις αυτές βρήκαν την καλύτερή τους έκφραση στον αγροτουρισμό.
- Η έντονα αναπτυσσόμενη αυτή μορφή τουρισμού, όπως προαναφέρθηκε, έχει το γεωγραφικό της πλαίσιο στην ύπαιθρο και συγκεκριμένα σε αγροτικές περιοχές. Οι ορεινές περιοχές είναι κατεξοχήν αγροτικές και συχνά χαρακτηρίζονται ως μειονεκτικές, γεγονός που τις καθιστά πρόσφορες για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού που αναμφισβήτητα, αν αναπτυχθεί ορθά, θα συμβάλει τα μέγιστα στην επίτευξη της αειφορίας, στην άρση της απομόνωσης των περιοχών αυτών και στην αναγέννηση αγροτικών δραστηριοτήτων, με την επακόλουθη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού.

Ο χαρακτηρισμός του αγροτικού χώρου ως τουριστικού καθορίζεται από μια σειρά πόρων που είναι διαθέσιμοι στους τουρίστες κατά την επίσκεψή τους στην ύπαιθρο. Σε αυτούς τους πόρους περιλαμβάνονται: αξιοθέατα, μνημεία, αγροτικά μουσεία, μικρά θεματικά πάρκα, εκδηλώσεις με θεματικό χαρακτήρα (γιορτή της

ελιάς, του κρασιού κλπ), φιλικές προς τους επισκέπτες περιοχές με καταστήματα (τοπικών και παραδοσιακών προϊόντων, κέντρα γευσιγνωσίας κλπ), νυκτερινή διασκέδαση (εστιατόρια και καφετέριες με τοπικό χαρακτήρα οι εγκαταστάσεις και η λειτουργία των οποίων εναρμονίζεται με το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής).

Κύριο χαρακτηριστικό του αγροτουρισμού είναι η διαμονή των επισκεπτών σε καταλύματα τα οποία διαθέτουν αυθεντικό παραδοσιακό χρώμα και διακρίνονται για τον ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό τους χαρακτήρα και επιπρόσθετα παρέχουν ένα συνδυασμό εναλλακτικών δραστηριοτήτων (ιππασία, καλλιέργεια προϊόντων, μαθήματα τοπικής κουζίνας κλπ) με στόχο την ένταξη του επισκέπτη στον τρόπο ζωής του αγροτικού χώρου

4.2 Οικοτουρισμός

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλές και διαφορετικές απόψεις και τοποθετήσεις, και προφανώς άλλες τόσες διαφωνίες, όσον αφορά την έννοια του Οικοτουρισμού και το συσχετισμό του με άλλες συναφείς ή παραπλήσιες από ορισμένες σκοπιές έννοιες όπως πχ εναλλακτικός τουρισμός, τουρισμός της φύσης, αειφόρος τουρισμός κλπ.

Για να μνημονεύσουμε ορισμένους μόνο από τους συγγραφείς, που ασχολήθηκαν συστηματικά με το θέμα, θα παραθέσουμε σειρά ορισμών από κείμενα και συγγραφείς του τέλους της 10ετίας του 80 και εντεύθεν.

Ο Ziffer (1989) θεωρεί ότι Οικοτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού, που εμπνέεται κυρίως από τη φυσική ιστορία μιας περιοχής, άλλα και τις τοπικές πολιτιστικές παραδόσεις (indigenous cultures). Ο οικοτουρίστας επισκέπτεται σχετικά μη ανεπτυγμένες περιοχές με πνεύμα εκτίμησης, συμμετοχής και ευαισθησίας. Ο οικοτουρίστας κάνει συνετή χρήση των φυσικών πόρων και της άγριας ζωής συνεισφέρει στην περιοχή που επισκέπτεται, μέσω εργασίας ή οικονομικών πόρων που διοχετεύονται κατευθείαν στην προστασία της φύσης και στην οικονομική ευημερία των ντόπιων. Ο οικοτουρισμός είναι ο αειφόρος οικολογικά, τουρισμός στη φύση, που αναδεικνύει το φυσικό τοπίο και τον πολιτισμό, προεκτείνει την γνώση και κατανόηση, που έχουν οι τουρίστες για αυτά, προωθεί την προστασία της φύσης και συμβάλλει στην ευημερία των ντόπιων.

Κατά το Υπουργείο Τουρισμού της Αυστραλίας (1994), οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση (forest-based) που περιλαμβάνει εκπαίδευση για ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος και διέπεται από τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος. Όμως ο ορισμός αυτός αναγνωρίζει, ότι στο φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνονται και πολιτιστικά στοιχεία και ότι η έννοια της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος περιλαμβάνει την ανταπόδοση εύλογου οφέλους στην τοπική κοινωνία και στην μακροπρόθεσμη προστασία των πόρων. Συγγενής αν και πιο σαφής, ως προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς είναι ο ορισμός της Υπηρεσίας Δασών της Τασμανίας (1994), σύμφωνα με τον οποίο οικοτουρισμός είναι τουρισμός στη φύση (nature-based) που επικεντρώνεται στη δημιουργία ευκαιριών για μάθηση ενώ, παράλληλα, αποφέρει οφέλη σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο και διέπεται από τις αρχές της αειφορίας στη χρήση των φυσικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών πόρων.

Ο Ceballos-Lascurain (1996) αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στις περιβαλλοντικές παραμέτρους, ορίζει τον οικοτουρισμό ως περιβαλλοντικά υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα σε περιοχές με σχετικά άθικτο φυσικό περιβάλλον, με στόχο τη γνωριμία και την απόλαυση των φυσικών αγαθών και όσων αγαθών είναι ενταγμένα στο φυσικό περιβάλλον.

Ευρύτερη, και εν πολλοίς αντίθετη, θεώρηση της έννοιας του Οικοτουρισμού προτείνεται από τον Mieczkowski (1995), σύμφωνα με τον οποίο δεν πρόκειται για μια ξεχωριστή μορφή εναλλακτικού τουρισμού, αλλά καλύπτει (και καλύπτεται από) ορισμένες άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, δηλ. τον πολιτιστικό, το μορφωτικό, τον επιστημονικό, τον αγροτουρισμό και τον τουρισμό περιπέτειας. Τον ορισμό αυτό προκρίνει και ο Κομίλης (2001) ως τον πληρέστερο για μια ολοκληρωμένη ανάλυση του Οικοτουρισμού.

Η Εθνική Επιτροπή για το Παγκόσμιο Έτος Οικοτουρισμού 2002, που συστήθηκε από παράγοντες του Υπουργείου Ανάπτυξης και του ΕΟΤ, του ΥΠΕΧΩΔΕ και εκπροσώπους οικολογικών φορέων και οργανώσεων με απόφαση του Υφυπουργού Ανάπτυξης, υιοθέτησε ως «ορισμό εργασίας» τον ακόλουθο ορισμό, που αφενός συνδυάζει σημαντικό αριθμό ορισμών, που συναντάμε στη θεωρία, και αφετέρου ανταποκρίνεται στα δεδομένα του ελληνικού τουρισμού και των αναγκών διαφοροποίησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Σύμφωνα, λοιπόν, με την Εθνική Επιτροπή:

«Ο Οικοτουρισμός, ως ειδική μορφή τουρισμού, είναι ο τουρισμός σε οικολογικά αξιόλογες και ως επί το πλείστον προστατευόμενες περιοχές, ο οποίος αντίθετα από το μαζικό τουρισμό, όχι μόνο δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, όπου εφαρμόζεται, αλλά ταυτόχρονα προωθεί ενεργά την προστασία του φυσικού, καταρχήν, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού».

Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό τα συστατικά στοιχεία του οικοτουρισμού είναι:

- **οι οικολογικά αξιόλογες και ως επί το πλείστον προστατευόμενες περιοχές:**

Υποδοχέας του οικοτουρισμού είναι περιοχή με αξιόλογα οικολογικά χαρακτηριστικά και ως επί το πλείστον προστατευόμενη (ΠΠ). Στη Χώρα μας οι ΠΠ έχουν χαρακτηριστεί έτσι σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ενώ δεν υφίστανται σχετικοί χαρακτηρισμοί σε άλλο, κατώτερο, διοικητικό επίπεδο (περιφέρεια, ΟΤΑ), η δε προστασία σε ιδιωτικό επίπεδο είναι συνήθως πρακτική, συμπτωματική και προφανώς δεν αναγνωρίζεται ως «καθεστώς»

- **η μη υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας** της περιοχής, ως στοιχείο του ορισμού, αφενός αποτελεί ευθεία εξ αντιδιαστολής παραπομπή στα τεκταινόμενα στο χώρο του μαζικού τουρισμού και αφετέρου υπαγορεύει την αναγκαιότητα για προηγούμενη εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας και την ύπαρξη σχεδιασμού (σχεδίου προστασίας και ανάπτυξης) πριν την οποιαδήποτε οικοτουριστική ανάπτυξη.

- **ενεργός προώθηση της προστασίας του φυσικού κατ'αρχήν και του πολιτιστικού περιβάλλοντος:** πρόκειται για υιοθέτηση των πιο σύγχρονων αντιλήψεων, σύμφωνα με τις οποίες αφενός η ανάπτυξη του οικοτουρισμού προτάσσει και προϋποθέτει την προστασία του αξιόλογου οικολογικά πόρου και αφετέρου συμβάλλει οικονομικά στην προστασία αυτή, δημιουργώντας και επαναδιοχετεύοντας έσοδα υπέρ του εκάστοτε φορέα προστασίας, σε σταθερή βάση. Ενδιαφέρουσα και ιδιαίτερα σημαντική για μια χώρα με μοναδικούς πολιτιστικούς πόρους, όπως η δική μας, η σύνδεση με το πολιτιστικό περιβάλλον, στα πλαίσια της δραστηριότητας του οικοτουρισμού, είτε αυτή εξετάζεται από τη σκοπιά της ζήτησης, είτε από τη σκοπιά της προσφοράς.

- **διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού:** πρόκειται στην ουσία για σύνδεση με την παράμετρο «κοινωνικό περιβάλλον». Ο οικοτουρισμός οφείλει να οδηγεί στην εμπλοκή και δραστηριοποίηση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού, στην εξασφάλιση εναλλακτικών λύσεων απασχόλησης ή επιχειρηματικής δράσης και πρόσθετων εισοδημάτων για την τοπική κοινωνία, στην παραμονή των ανθρώπων στον τόπο τους, με την προσφορά και νέων παραγωγικών διεξόδων.

Κατά τον Π.Ο.Τ (2002) ο οικοτουρισμός, εκτός από τα χαρακτηριστικά που συνιστούν συστατικά στοιχεία της έννοιάς του, κατά τα ανωτέρω :

- Θα πρέπει να οδηγεί σε ερμηνεία της φύσης και να έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα
- Η πελατεία του συνήθως οργανώνεται σε μικρές ομάδες από μικρά τοπικά τουριστικά γραφεία. Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα ξένα γραφεία, μικρά ή μεγάλα, γενικά προωθούν οικοτουριστικές διαδρομές ή προορισμούς για μικρές ομάδες.

Όπως είναι γνωστό, μετά από πρόσκληση του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2002 στο Κεμπέκ του Καναδά, η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Οικοτουρισμού με τη συμμετοχή χιλίων πεντακοσίων εκπροσώπων δημόσιων, ιδιωτικών και μη κυβερνητικών φορέων. Σύμφωνα με τη *Διακήρυξη του Κεμπέκ για τον Οικοτουρισμό*, ο οικοτουρισμός:

- Περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού, στις οποίες το ουσιαστικό κίνητρο των τουριστών είναι η αγάπη, η εκτίμηση και η προστασία της φύσης καθώς επίσης και η εξοικείωση τους με τους παραδοσιακούς πολιτισμούς που υφίστανται στις εν λόγω περιοχές.
- Συμπεριλαμβάνει ερμηνευτικές /γνωσιολογικές εμπειρίες.
- Ως επί το πλείστον αφορά ανεξάρτητους ταξιδιώτες και μικρές τουριστικές ομάδες, και οργανώνεται από εξειδικευμένες και μικρές τοπικές επιχειρήσεις.

Η Διακήρυξη αναφέρεται στη συνέχεια σε χαρακτηριστικά, που ήδη αναγνωρίσαμε και αναλύσαμε, ως συστατικά στοιχεία της έννοιας του οικοτουρισμού, δηλαδή :

- Στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο φυσικό και το κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον.
- Στην ενεργό συμβολή στην προστασία των προστατευόμενων περιοχών

4.3 Θρησκευτικός τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να περιγραφεί ως η ανθρώπινη μετακίνηση στο χώρο, με σκοπό την αναζήτηση του ιερού ή του θείου, η οποία αποτελεί μια σημαντική ψυχολογική ανάγκη για κάθε άτομο, ανεξάρτητα από φυλή, εθνικότητα ή θρησκεία, και η οποία συνεπάγεται πολλαπλές οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές συνέπειες στους τόπους προσκυνηματικού ή θρησκευτικού προορισμού.

Το κύριο κίνητρο που ωθεί τα άτομα να πραγματοποιήσουν ταξίδια αυτής της μορφής είναι το θρησκευτικό στοιχείο, το οποίο συνδυάζεται και με άλλα κίνητρα που καλύπτουν την τουριστική τους ανάγκη. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού θα μπορούσε να αποτελεί και υποομάδα του πολιτιστικού τουρισμού. Σήμερα ο θρησκευτικός τουρισμός συνδέεται πολύ με τις διακοπές και τον πολιτιστικό τουρισμό. Για τους συμμετέχοντες των οργανωμένων προσκυνημάτων, προγραμματίζεται συχνά μια ελεύθερη μέρα με σκοπό οι προσκυνητές να μπορούν να κάνουν και άλλες δραστηριότητες.

Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να διακριθεί σε διάφορες μορφές:

Τον προσκυνηματικό, στον οποίο το κίνητρο είναι η επίσκεψη σε ένα μέρος που θεωρείται ιερό και στο οποίο οι επισκέπτες συνήθως αποδίδουν φόρο τιμής σε μια θρησκευτική φιγούρα με στόχο την εκπλήρωση κάποιας έκκλησης για βοήθεια κλπ

Το ταξίδι για την παρακολούθηση ενός θρησκευτικού γεγονότος

Και ο εκκλησιαστικός τουρισμός, ο οποίος αναφέρεται κυρίως στην επίσκεψη εκκλησιών και άλλων κτιρίων λόγω της πολιτιστικής, ιστορικής και αρχιτεκτονικής τους σημασίας, παρά της θρησκευτικής τους αξίας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός ακολουθεί τις αυξητικές τάσεις που ακολουθούν και οι υπόλοιπες μορφές τουρισμού. Η θρησκεία είναι ένας παράγοντας που χαρακτηρίζει και αυτοπροσδιορίζει μεμονωμένα άτομα, πόλεις ακόμη και χώρες. Είναι ένα δικαίωμα το οποίο ο κάθε άνθρωπος εκμεταλλεύεται, είναι προσωπική επιλογή και ελευθερία έκφρασης της προσωπικότητας, του ήθους και των αξιών του.

Σε διεθνές επίπεδο ο θρησκευτικός τουρισμός είναι αρκετά ανεπτυγμένος. Οι tour operators σε συνεργασία με δημόσιους φορείς και Υπουργεία τουρισμού διεθνώς, συμβάλουν στη στρατηγική ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού. Ειδικότερα, κάνουν πακέτα προσκυνηματικών ταξιδιών σε χώρες που συνάδουν και συμφωνούν με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των ατόμων από το τόπο προέλευσης προς τον τόπο προορισμού, όπως για παράδειγμα οι Καθολικοί Άγγλοι να ταξιδεύουν προς το Βατικανό και οι Ορθόδοξοι Ρώσοι προς την Ελλάδα. Υπάρχει ένα μεγάλος αριθμός παραγόντων που οδηγούν στην αύξηση του θρησκευτικού τουρισμού οι οποίοι περιλαμβάνουν (Mintel International Group Limited, Religious Tourism – International – March 2005):

Την ανάγκη του επισκέπτη να ζήσει μια αυθεντική εμπειρία, εντάσσοντας τους εαυτούς τους σε πνευματικές και πολιτιστικές παραδόσεις οι οποίες συνδέονται με συγκεκριμένους θρησκευτικούς και προσκυνηματικούς τόπους.

Την ανάδειξη ενός πιο διαφορετικού τουριστικού προϊόντος, καθώς οι εθνικοί τουριστικοί φορείς και οι επιχειρηματίες του τουρισμού προσπαθούν να επιμηκύνουν την τουριστική περίοδο.

Τον αυξανόμενο αριθμό τουριστικών πρακτορείων τα οποία προσφέρουν θρησκευτικό τουρισμό, προσκυνήματα και εκδρομές με επίκεντρο τις εκκλησίες.

Πολλές και φθηνότερες έξω - ευρωπαϊκές πτήσεις, οι οποίες διευκολύνουν τους Ευρωπαίους να επισκεφθούν θρησκευτικούς τόπους μεγάλης σημασίας.

Τον αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών οι οποίοι επιλέγουν να ταξιδέψουν μέσα στη χώρα τους λόγω της τρομοκρατικής απειλής σε άλλες χώρες.

Μια παγκόσμια κουλτούρα στην οποία οι άνθρωποι επιλέγουν να πραγματοποιούν πιο ασυνήθιστες ή πιο διαφορετικές διακοπές.

Το γεγονός ότι τα ταξίδια θρησκευτικού περιεχομένου προσλαμβάνονται από τον ενδιαφερόμενο ως ένας τρόπος να επιβεβαιώσει τα προσωπικά του «πιστεύω». Την αναγνώριση του ρόλου, τον οποίον μπορούν η θρησκεία και η πνευματικότητα να διαδραματίσουν στην διατήρηση των παραδόσεων και των πολιτισμών.

Το υψηλό προφίλ που δίνεται σε πολλούς από τους πιο διάσημους προσκυνηματικούς και θρησκευτικούς τόπους.

Η παγκόσμια τάση για την ανάπτυξη ολοένα πιο βιώσιμων τουριστικών προϊόντων. Μια γενική εξάπλωση στην παγκόσμια τουριστική αγορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι πιο ανταγωνιστικές τιμές σε αεροπορικά εισιτήρια και τουριστικά πακέτα. Η ευρέως διαδεδομένη χρήση των νέων

τεχνολογιών, όπως το internet, που επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους να εξερευνήσουν αυτό που θέλουν και να κάνουν τις κρατήσεις τους on line ή να επικοινωνήσουν κατευθείαν με τον προμηθευτή.

Στην περίπτωση της Ελλάδας ο θρησκευτικός τουρισμός θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε συνδυασμό με τις άλλες μορφές τουρισμού. Συγκεκριμένα η προώθηση του τουρισμού αυτού του είδους στη χώρα μας θα πρέπει να επιτευχθεί μέσα από την συγκρότηση ενός ενιαίου προϊόντος το οποίο θα προσφέρει εναλλακτικές δραστηριότητες και δυνατότητες. Για παράδειγμα το ταξίδι στην Τήνο συνδυάζει τον θρησκευτικό, τον πολιτιστικό τουρισμό αλλά και το μοντέλο «ήλιος-θάλασσα».

Στην προσπάθεια οργάνωσης του θρησκευτικού τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να συμπεριληφθεί και η ανάδειξη θρησκευτικών πόρων οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις άλλων επισκεπτών.

4.4 Πολιτιστικός Τουρισμός

Το πολιτιστικό κεφάλαιο αποτελεί αναπόσπαστο δομικό στοιχείο της ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιθυμία των τουριστών να πραγματοποιήσουν επαφές και να γνωρίσουν μορφές και στοιχεία του υλικού και πνευματικού πολιτισμού της χώρας που επισκέπτονται, όπως αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, χειροτεχνήματα, έθιμα, πολιτιστικές δραστηριότητες, μορφές τέχνης κ.α., επιδιώκοντας να βιώσουν εμπειρίες από άλλους πολιτισμούς, είναι κίνητρα συνυφασμένα με την έννοια του τουριστικού φαινομένου.

Υπό την έννοια αυτή στα στοιχεία του πολιτισμού που μπορούν να θεωρηθούν παράλληλα και τουριστικοί πόροι, περιλαμβάνονται: (Τσάρτας 1996:297)

- μορφές τέχνης (μουσική, χορός, γλυπτική κ.α)
- έθιμα και παραδόσεις της περιοχής που σχετίζονται με την τοπική παράδοση
- ιστορία, θρησκεία (πνευματικά και υλικά στοιχεία)
- δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική, παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κέντρα)
- σύνολα φυσικού περιβάλλοντος ή μικτού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος (τοπία)
- πολιτιστικές εκδηλώσεις

Ο όρος Πολιτιστικός Τουρισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει την κατανάλωση προϊόντων τέχνης, μνημείων και τοποθεσιών, λαϊκών παραδόσεων καθώς και μια ευρεία γκάμα άλλων πολιτιστικών προϊόντων, από τους τουρίστες. Διαπιστώνουμε ότι ο όρος πολιτιστικός τουρισμός είναι ιδιαίτερα διευρυμένος, γεγονός που δυσκολεύει την αποδοχή μιας κοινής εννοιολογικής οριοθέτησης (Richards: 1993).

Ο Bonink (1992) κάνει δυο βασικές διακρίσεις. Στην πρώτη περιλαμβάνονται τα «μνημεία και οι τοποθεσίες», προσπαθώντας να περιγράψει τον τύπο των πολιτιστικών θέλγητρων που προσελκύουν τουρίστες πολιτιστικού τουρισμού. Η δεύτερη εννοιολογική προσέγγιση είναι περισσότερο συγκεκριμένη, και προσπαθεί να σκιαγραφήσει τα κίνητρα και τις δραστηριότητες των τουριστών πολιτιστικού τουρισμού που τους οδηγούν να επισκεφτούν τελικά τα μνημεία και τις τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Ο ΠΟΤ (1985) υιοθετεί δυο διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις του πολιτιστικού τουρισμού. Η πρώτη, η οποία χαρακτηρίζεται ως «στενή οριοθέτηση», περιλαμβάνει: «τις μετακινήσεις ατόμων που πραγματοποιούνται κατά βάση με ουσιώδη πολιτιστικά κίνητρα όπως είναι: οι παραστάσεις τέχνης, οι πολιτιστικές περιηγήσεις, η συμμετοχή σε φεστιβάλ και άλλα πολιτιστικά γεγονότα, οι επισκέψεις σε μνημεία και τοποθεσίες, η μελέτη της φύσης, τα ήθη και έθιμα, οι θρησκευτικές εκδηλώσεις». Στην παραπάνω προσέγγιση περιλαμβάνονται όλες εκείνες οι δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται ως στοιχεία «υψηλής» κουλτούρας (high culture).

Αντίθετα η δεύτερη «ευρεία οριοθέτηση» περιλαμβάνει: «όλες τις μετακινήσεις των ατόμων, με σκοπό την ικανοποίηση της ανθρώπινης ανάγκης για την εξερεύνηση του διαφορετικού που οδηγεί στη βελτίωση του πολιτιστικού επιπέδου των ατόμων μέσα από την πληροφόρηση, την εμπειρία και την συναναστροφή με άλλους λαούς». Η δεύτερη αυτή προσέγγιση δεν χρησιμοποιείται συχνά διότι δεν παρέχει τις βάσεις για επιστημονική διερεύνηση του τι πραγματικά περιλαμβάνει ο πολιτιστικός τουρισμός.

Ο πολιτιστικός τουρισμός περιλαμβάνει μια σειρά δραστηριοτήτων όπως επισκέψεις σε μουσεία, γκαλερί, περιήγηση σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, περιοχές ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, παρακολούθηση φεστιβάλ και καλλιτεχνικών

παραστάσεων και ανταποκρίνεται σε κίνητρα θρησκευτικού, εκπαιδευτικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελούν κύριο κίνητρο μεγάλου αριθμού επισκεπτών αναψυχής μετατρέποντας αυτή τη μορφή τουρισμού σε σημαντική οικονομική δραστηριότητα και σε περιφερειακό επίπεδο.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί δραστηριότητα εξειδικευμένων τουριστών, οι οποίοι επισκέπτονται ένα τόπο, μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή προκειμένου να εκφράσουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους ή ένα χόμπι. Στόχος της συμμετοχής είναι η έκφραση των γνώσεων και δεξιοτήτων που ήδη κατέχουν τα άτομα, είτε η απόκτηση περαιτέρω κατάρτισης. Οι τουρίστες ειδικού ενδιαφέροντος κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, πραγματοποιούν μια συστηματική και συνεχή προσέγγιση στις παραμέτρους που εφάπτονται με το αντικείμενο του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος τους. Αυτό μπορεί να είναι: μια μορφή τέχνης, η γαστρονομία, ο προφορικός και γραπτός λόγος, η ιστορία, μια γεωγραφική περιοχή κ.α. Οι γνώσεις τους θεμελιώνονται τόσο μέσα από τη μελέτη ειδικών βιβλίων, περιοδικών κ.α. όσο και από την άμεση συμμετοχή σε δραστηριότητες (ειδικοί επιστήμονες).

Ωστόσο όλοι οι τουρίστες που συμμετέχουν σε μια πολιτιστική δραστηριότητα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως τουρίστες ειδικού ενδιαφέροντος. Οι τουρίστες που ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ειδικό ενδιαφέρον τους, έχουν αποκτήσει γνώσεις και εμπειρίες συχνά στη διάρκεια πολλών ετών. Οι τουρίστες που κατά τη διάρκεια των διακοπών τους ασχολήθηκαν με πολιτιστικές δραστηριότητες, ή πραγματοποίησαν 2-3 πολιτιστικές δραστηριότητες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ειδικού ενδιαφέροντος. Οι τουρίστες πολιτιστικού τουρισμού διαχωρίζονται σε δυο ομάδες: Σε εκείνους που επισκέπτονται διαφορετικές κάθε φορά γεωγραφικές περιοχές (χώρες, πόλεις, περιφέρειες) με στόχο την εξερεύνηση και γνωριμία με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της κάθε μίας, αποκτώντας γνώσεις και εμπειρίες που οδηγούν στη συγκρότηση μιας γενικής εικόνας για τους πολιτισμούς άλλων λαών και σε εκείνους που εστιάζουν σε ένα μικρό αριθμό περιοχών, συχνά και σε μια μόνο περιοχή. Επισκέπτονται μια συγκεκριμένη πόλη, χώρα ή περιοχή με στόχο να ανακαλύψουν και να κατανοήσουν το ευρύτερο πολιτιστικό υπόβαθρο που χαρακτηρίζει την περιοχή. Άλλες φορές η γεωγραφική περιοχή μπορεί να μεταβάλλεται αλλά να παραμένει σταθερό το αντικείμενο εξερεύνησης πχ. μορφή τέχνης, μουσεία, φεστιβάλ. Και οι δυο ομάδες αναζητούν

την αυθεντική διάσταση των πραγμάτων και έχουν την τάση να αποφεύγουν τις εμπορευματοποιημένες εκφράσεις του αντικειμένου τους.

Οι τουρίστες πολιτιστικού τουρισμού είναι συνήθως άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό – μορφωτικό επίπεδο και βρίσκονται σε υψηλά κοινωνικό-οικονομικά επίπεδα. Επίσης η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες και ειδικότερα σε δραστηριότητες πολιτιστικού τουρισμού είναι έντονα αναπτυγμένες μεταξύ των ατόμων που συνδέονται επαγγελματικά με τον πολιτισμό. Κοινή διαπίστωση αποτελεί το γεγονός ότι άτομα μεγαλύτερης ηλικίας παρουσιάζουν εντονότερο ενδιαφέρον για το παρελθόν, την ιστορία και τον πολιτισμό εν γένει. Η ομάδα αυτή φαίνεται να αποτελεί την κύρια αγορά ζήτησης πολιτιστικού τουρισμού. Παρόλα αυτά το πολιτιστικό κίνητρο αρχίζει να αυξάνεται μεταξύ των τουριστών νεαρής ηλικίας συγκριτικά με την αύξηση που παρατηρείται στο σύνολο των τουριστών. Την τάση αυτή επιβεβαιώνουν οι κινήσεις γνωστού Γερμανού tour operator (Studiosus) που εξειδικεύεται στα ταξίδια πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος στοχεύοντας σε αυτή την ομάδα διαμόρφωσε προγράμματα ειδικά για άτομα νεαρής ηλικίας. Οι μελλοντικές τάσεις φανερώνουν ακόμη εντονότερους ρυθμούς αύξησης.

Τα ταξίδια μικρής διάρκειας αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα του πολιτιστικού τουρισμού, ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές. Η συνεχής αύξηση της επιθυμίας για υψηλότερα επίπεδα κατανάλωσης ωθεί τους ανθρώπους να εργάζονται εντονότερα, με αποτέλεσμα να παρατηρείται το φαινόμενο, σε μια ομάδα ατόμων, να διαθέτουν οικονομικούς πόρους άλλα όχι ελεύθερο χρόνο. Στοιχείο που τους ωθεί στην πραγματοποίηση ταξιδιών μικρής χρονικής διάρκειας. Συχνά τα ταξίδια αυτά έχουν ως προορισμό τα σημαντικότερα πολιτιστικά κέντρα. Εκείνο που διαφοροποιεί τον πολιτιστικό τουρισμό από τις άλλες μορφές τουρισμού είναι η λειτουργία – ικανότητα της μάθησης. Οι πολιτιστικοί τουρίστες μπορούν να μάθουν για την κουλτούρα ενός προορισμού και να αποκτήσουν νέες εμπειρίες συσχετιζόμενες με αυτή την κουλτούρα με διάφορους τρόπους, που εξαρτώνται από τις μορφές του πολιτισμού που «καταναλώνουν». Με βάση αυτή τη λογική ο πολιτιστικός τουρισμός συμπεριλαμβάνει και την «κατανάλωση» του τρόπου ζωής του προορισμού.

Μια από τις εκφάνσεις του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να θεωρηθεί και ο εκπαιδευτικός τουρισμός.

Ο **εκπαιδευτικός τουρισμός** είναι βασισμένος στην έννοια της εκπαίδευσης. Χρησιμοποιεί πληροφορίες για συγκεκριμένα μέρη και γεγονότα με στόχο να εμπλουτίσει και πολλές φορές να τροποποιήσει τον τρόπο σκέψης των τουριστών για τον κόσμο και την ιστορία του (Chris Wood, 2001:190). Στόχος της μετακίνησης των ενδιαφερόμενων είναι η εκπαίδευση και η μάθηση. Η μορφή αυτή τουρισμού συνδέεται άμεσα με την επιστημονική έρευνα και αναζήτηση. Οι περιοχές που δέχονται το συγκεκριμένο τουρισμό είναι εκείνες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον σχετικά με ένα επιστημονικό τομέα. Ο επισκέπτης αναζητά εξορμήσεις στο πεδίο όπου μπορεί να αποκτήσει γνώσεις και να μελετήσει το αντικείμενο (π.χ σπηλαιολογία, γεωλογία, αρχαιολογία κλπ)

4.5 Τουρισμός περιπέτειας

Ο τουρισμός περιπέτειας έχει οριστεί ως “υπαίθρια δραστηριότητα αναψυχής που λαμβάνει χώρα σε ένα ασυνήθιστο, εξωτικό, απομακρυσμένο ή φυσικό προορισμό, περιλαμβάνει κάποια μορφή ασύμβατων μέσων μεταφοράς και τείνει να σχετίζεται με χαμηλά ή υψηλά επίπεδα δραστηριότητας” (Canadian Tourism Commission, 1995).

Η τουριστική επιτροπή του Καναδά ανέπτυξε επίσης έναν κατάλογο με τις δραστηριότητες που μπορεί να περιλαμβάνει ο τουρισμός περιπέτειας: (1) Παρατήρηση της φύσης, (2) Παρατήρηση άγριων ζώων (π.χ πουλιά, φάλαινες κ.α.), (3) Δραστηριότητες υδάτινης περιπέτειας (canoeing, kayaking, κλπ.), (4) Δραστηριότητες χειμερινής περιπέτειας (π.χ. ελκυστοδρόμια, σκι, κλπ.), (5) Δραστηριότητες χερσαίας περιπέτειας (π.χ ορειβασία, κλπ.), (6) Δραστηριότητες εναέριας περιπέτειας, όπως πτήσεις με ανεμόπτερα, αερόστατα, αεροπορικά σαφάρι, bungee jumping και πτώσεις με αλεξίπτωτα.

Ο Adventure Travel Society και ο Adventure Travel Trade Association ορίζουν τον τουρισμό περιπέτειας ως:

«Η δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου που λαμβάνει χώρα σε ένα ασυνήθες, εξωτικό, απόμακρο ή άγριο προορισμό. Τείνει να συνδέεται με υψηλού επιπέδου δραστηριότητα από τους συμμετέχοντες κυρίως σε εξωτερικούς χώρους. Οι τουρίστες περιπέτειας αναμένουν να έχουν εμπειρία ποικίλων βαθμών κινδύνου, έντασης και ηρεμίας, και να αυτοελέγχονται. Είναι εξερευνητές του εξωτερικού κόσμου, ειδικά σε ανέγγιχτες περιοχές του πλανήτη. Αναζητούν επίσης τον

εσωτερικό κόσμο της προσωπικής πρόκλησης, αυτοαντίληψης και αυτοελέγχου. Αυτές οι περιπέτειες εμπεριέχουν όλα τα επίπεδα ικανοτήτων και χωρίζονται σε δύο χαρακτηριστικές περιοχές:

Ακραία περιπέτεια

Τουρισμός σκληρής περιπέτειας απαιτεί εμπειρία διότι εμπεριέχει ένα στοιχείο κινδύνου και πρέπει να είσαι φυσικά και νοητικά κατάλληλος. Περιλαμβάνει μια κινητήρια εμπειρία με το περιβάλλον και τον πολιτισμό σε έναν προορισμό. Ο καθένας πρέπει να είναι προετοιμασμένος για συνθήκες παντός καιρού, θέματα ύπνου και διαιτητικούς περιορισμούς.

Παραδείγματα: Αναρριχήσεις, Ράφτινγκ σε ποταμό επιπέδου άνω του 5, ανεμοπλοΐα (hang gliding), αναρρίχηση βράχου, καγιακ σε λευκά νερά, επιβίωση σε άγριο περιβάλλον, ποδηλασία βουνού κλπ

Ήπια περιπέτεια

Ήπιας περιπέτειας τουρισμός απαιτεί μικρότερο φυσικό κίνδυνο, ελάχιστη ή και καθόλου εμπειρία και προσφέρει περισσότερη ευκολία σε θέματα ύπνου και κουζίνας. Πολλές δραστηριότητες είναι αντίστοιχες εκείνων της κατηγορίας σκληρής περιπέτειας, ωστόσο λαμβάνουν χώρα σε ένα χαμηλότερο επίπεδο απαιτήσεων φυσικής κατάστασης. Ο τουρισμός περιπέτειας ήπιας μορφής προσφέρει μια ευρύτερη ποικιλία από δραστηριότητες και εμπειρίες περιπέτειας για τον εναλλακτικό ταξιδιώτη. **Παραδείγματα:** Ιππασία, Ράφτινγκ, Θαλάσσιο καγιακ, καταδύσεις (Diving), ποδηλατική περιήγηση, κατασκήνωση, κανό, Σκι, Εκπαιδευτικές περιπέτειες, Ιπτάμενο ψάρεμα, Πολιτιστική περιήγηση, πεζοπορία, Snowmobiling, Snowshoeing, Σπηλαιολογία, ιστιοσανίδα και άλλα.»

Ο τουρισμός περιπέτειας αποτελεί μια ειδική ή εναλλακτική μορφή τουρισμού και καθορίζεται από τις δραστηριότητες με τις οποίες ο τουρίστας ασχολείται κατά την τουριστική του μετακίνηση. Σημασία έχει για να καθοριστεί ως περιπέτεια η ύπαρξη «κινδύνου» κατά την δραστηριότητα, ενώ σε διαφορετική περίπτωση η ίδια δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα απλό σπορ. Η έννοια όμως του κινδύνου δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να θέτει σε σοβαρό κίνδυνο την ζωή του

τουρίστα επισκέπτη κατά την άσκηση της δραστηριότητας αυτής. Ιδιαίτερη σημασία έχει η κατάλληλη υποδομή, ο εξοπλισμός και οι υπηρεσίες κατά την άσκηση της δραστηριότητας. Σημαντική είναι επίσης η ενημέρωση, η σωστή οργάνωση και ο χειρισμός των καταστάσεων που προκύπτουν από την δραστηριότητα. Ο βαθμός του κινδύνου (βαθμός επικινδυνότητας) είναι καθοριστικός και διαιρείται σε επίπεδα. Επίσης, υπάρχει διαβάθμιση σε επίπεδα με βάση το βαθμό δυσκολίας που παρουσιάζει η δραστηριότητα, τις ηλικιακές ομάδες που απευθύνεται, χωρίς βέβαια να αποκλείει τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, την σύνδεσή του με άλλες μορφές τουρισμού, όπως είναι ο οικοτουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός κλπ.

Τα τελευταία χρόνια η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού χρήζει ιδιαίτερης αποδοχής και συμμετοχής από νεότερους ηλικιακά επισκέπτες, αλλά και από μεγαλύτερους. Κυρίως πραγματοποιείται διήμερα και σε αποστάσεις όχι μεγαλύτερες των 2 ωρών.

Οι Φορείς που σχετίζονται άμεσα με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες είναι είτε οι τοπικές επιχειρήσεις των περιοχών που σχετίζονται με την κάθε συγκεκριμένη μορφή είτε τοπικοί φορείς που παρέχουν στους επισκέπτες συγκεκριμένες υποδομές. Η παρουσία μόνο λίγων και εξειδικευμένων Οργανωτών τουριστικών ταξιδιών (tour operators) χαρακτηρίζει την μορφή αυτή «επιλεκτική» ενώ οι τουρίστες περιπέτειας συνήθως ταξιδεύουν οργανωμένα και σε μικρές ομάδες (ομαδικός τουρισμός).

Η συνήθης μορφή επιχείρησης που ενεργοποιείται στον τουρισμό περιπέτειας είναι ο εξειδικευμένος οργανωτής τουριστικού ταξιδιού (tour operator). Υπάρχουν βέβαια και μικρές επιχειρήσεις με ιδιαίτερα εξειδικευμένα χαρακτηριστικά που όμως και πάλι συνήθως συνεργάζονται με τους εξειδικευμένους οργανωτές ταξιδιών (tour operators). Σημαντικό είναι να παρατηρήσουμε ότι μικρές επιχειρήσεις, χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση, λειτουργούν μόνο σε περιοχές όπου ουσιαστικά δεν αναπτύσσεται τουρισμός περιπέτειας, αλλά οι συγκεκριμένες δραστηριότητες έχουν δυνατότητα ανάπτυξης και εμφανίζεται μια μικρή ζήτηση, συνήθως σε νέους και άγνωστους προορισμούς, όπου μεγάλη σημασία έχει η γνώση της περιοχής και λιγότερο οι διαδικασίες της δραστηριότητας (πχ πεζοπορία μέσα στο δάσος).

5. ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

5.1 Χαρακτηριστικά ορεινών περιοχών

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν έναν ζωτικό χώρο με πολλαπλές λειτουργίες. Αν και χαρακτηρίζονται από τις ασχολίες τους, γεωργικές και κτηνοτροφικές, τα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτικά τους στοιχεία παρουσιάζουν προβλήματα στην ανάπτυξη και γι αυτό τις τοποθετούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των επιστημόνων που ασχολούνται με τα θέματα της ανάπτυξης (Γαϊτανίδου , 2001). Έτσι οι ορεινές περιοχές κατοικούνται από άτομα που παρουσιάζουν μια ξεχωριστή και μοναδική συμπεριφορά σε σχέση με τον τρόπο ζωής, η οποία είναι προσανατολισμένη στις παροχές του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος, αλλά παράλληλα βασίζεται και στα έντονα πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Ο συνδυασμός αυτός, έχει αναδείξει σημαντικούς παραδοσιακούς οικισμούς που επισκέπτονται χιλιάδες τουρίστες τα τελευταία χρόνια. Έτσι, οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν δυνατότητες ανάπτυξης μεθόδων που βασίζονται στην βιώσιμη αξιοποίηση των φυσικών πόρων που διαθέτουν, μέσω της ανάπτυξης δραστηριοτήτων ήπιων προς το περιβάλλον, όπως ο ορεινός τουρισμός.

Η ορεινότητα μια περιοχής εξαρτάται τόσο από το υψόμετρο όσο και από τα φυσικά χαρακτηριστικά, από τις κλιματικές συνθήκες, την μορφολογία και τυπογραφία του ευρύτερου χώρου, που καθιστούν δύσκολη την πρόσβαση προς και από αυτήν. Ως συνέπεια, η ορεινότητα συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτισμική απομόνωση (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης 2004). Λόγω λοιπόν αυτής της απομόνωσης, η επιβίωση των ορεινών κοινοτήτων, βασίζεται στην αυτάρκεια. Υπάρχουν και άλλα αρνητικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής (Ρόκος 2001, Παπαδημάτος & Ρόκος 2001, Κοκκώσης& Τσάρτας 2001, Ευθυμιάδης και συν. 2004) :

- έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση
- Φθίνουσα παραγωγικότητα στον πρωτογενή τομέα
- Περιορισμένες δυνατότητες εκμηχάνισης της γεωργίας εξαιτίας του ορεινού όγκου
- Η εντατικοποίηση στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με την χρήση λιπασμάτων εξαιτίας της περιορισμένης ανταγωνιστικότητας της περιοχής

- Η μονοδραστηριότητα
- Η χαμηλή ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα και ειδικότερα του μεταποιητικού κλάδου
- Η σημαντική υστέρηση των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών

Η Ελλάδα είναι μια κατ' εξοχήν ορεινή χώρα, αφού το 65% της συνολικής της έκτασης βρίσκεται σε ορεινό όγκο, ενώ στο κομμάτι αυτό κατοικείται μόνο το 13% του συνολικού πληθυσμού. Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο των περιοχών αυτών είναι ότι παρουσιάζουν χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα ενώ παράλληλα διαθέτουν την μεγαλύτερη πυκνότητα οικισμών ανά 100m² (Γιαλύρη και Ζαμπέλης). Ο μεγαλύτερος κίνδυνος των ορεινών περιοχών δεν είναι μόνο η τραγική μείωση του πληθυσμού, αλλά πρώτα και κύρια, είναι η άμεση και έμμεση κατασπατάληση των φυσικών πόρων και του τοπίου του μέσα από κοντόφθαλμες και αποσπασματικές πολιτικές που ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη χωρίς όρια (Τσήπιρας, 1999)

5.2 Πολιτικές ανάπτυξης ορεινών περιοχών

Για την ανάδειξη των ορεινών περιοχών απαιτείται η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος βιώσιμης ανάπτυξης, το οποίο βασίζεται στην χρήση ορισμένων εργαλείων.

Η αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές βασίζεται στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Η γενικότερη φιλοσοφία της όλης πολιτικής έγκειται στο ότι για τις ορεινές αγροτικές περιοχές που βρίσκονται κοντά σε πόλεις, ενθαρρύνεται η ενδυνάμωση της αλληλεξάρτησης πόλης-υπαίθρου, ενώ για τις ορεινές περιοχές, οι οποίες απέχουν σημαντικά από πόλεις, προτείνεται η προώθηση εξω-γεωργικών δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτουρισμός, ο Οικοτουρισμός και η αναψυχή.

Βάση της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ορεινών Περιοχών (1995) επιχειρείται να εφαρμοστεί ένας σχεδιασμός, ο οποίος συνδυάζει όλες τις παραμέτρους που αναβαθμίζουν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής λαμβάνοντας υπόψη τους ιδιαίτερους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες υπό το πρίσμα προστασίας του περιβάλλοντος. Οι γενικοί στόχοι της παραπάνω προσπάθειας παρατίθενται παρακάτω (Παπαδημάτος & Ρόκος, 2001):

- Σαφή αναγνώριση των ορεινών περιοχών και της ιδιαίτερης φύσης τους
- Σεβασμός και αναγνώριση στην γεωγραφική ενότητα που συνιστά κάθε ορεινή περιοχή και παρεμπόδιση άλλων διοικητικών καταταμήσεων.
- Συγκράτηση πληθυσμού και αντιμετώπισης της μεταναστευτικής τάσης των νέων
- Δημιουργία ή εκσυγχρονισμό των υποδομών και των ανέσεων που είναι απαραίτητες για την ποιότητα της ζωής και την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών
- Συντήρηση και βελτίωση των τοπικών δημοσίων υπηρεσιών
- Διατήρηση της γεωργικής γης και των βοσκότοπων
- Ανάπτυξη των ενδογενών ενεργειακών πόρων
- Διατήρηση των υπαρχόντων βιομηχανικών δραστηριοτήτων και ίδρυση βιομηχανιών που να στηρίζονται στις νέες τεχνολογίες
- Ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα παραγωγής, ιδιαίτερα του τουρισμού, ως συμπληρώματος των παραδοσιακών ασκούμενων επαγγελμάτων
- Διατήρηση της ταυτότητας και διασπορά των πολιτισμικών αξιών που χαρακτηρίζουν τις ορεινές περιοχές ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα ομογενών ορεινών ενοτήτων

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της Ελλάδας σημαντική βοήθεια προσφέρουν και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης(ΚΠΣ), μέσω της υλοποίησης του ΠΕΠ σε κάθε Ελληνική περιφέρεια. Υπάρχουν και άλλες πρωτοβουλίες που έχουν ως στόχο την ανάπτυξη κυρίως του τουρισμού, του Ελληνικού ορεινού όγκου μέσω της διαρθρωτικής πολιτικής της Ε.Ε με τους Κανονισμούς Ε.Ε., 797/85, 950/97, τις κοινοτικές πρωτοβουλίες LEADER I (1991-1993), LEADER II (1994-1999) και LEADER PLUS (2000 – 2006)

5.3 Τουριστική ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές στην Ελλάδα

Ένα μοντέλο ανάπτυξης που έχει δημιουργηθεί προκειμένου να αναβαθμιστεί ο ρόλος των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα είναι η προώθηση των ήπιων μορφών τουρισμού. Οι περιοχές αυτές αρχίζουν σιγά σιγά να αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς για τους τουρίστες αποσπώντας ένα σημαντικό μερίδιο της τουριστικής κίνησης. Έτσι, αναπτύσσονται δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός, ο Οικοτουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, το ράφτινγκ, η ορεινή ποδηλασία κα.

Η ως τώρα τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας, αν και περιορισμένη, επηρεάστηκε θετικά από τους εξής παράγοντες (Κομίλης 2001) :

- Την αύξηση διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών στους ορεινούς νομούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην Πελοπόννησο το 57%, στην Στερεά Ελλάδα το 61% και την Δυτική Μακεδονία το 87,8 % του συνόλου των διανυκτερεύσεων καλύπτεται από ημεδαπούς τουρίστες. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην ανάπτυξη χιονοδρομικών κέντρων και στην αύξηση των ταξιδιών μικρής διάρκειας με αθλητικό και οικολογικό χαρακτήρα.
- Το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ταξιδιών-διακοπών των Ελλήνων πραγματοποιείται σε περιοχές της ενδοχώρας
- Στις διεθνείς τάσεις αμφισβήτησης του μοντέλου του μαζικού τουρισμού παράλληλα με το αυξημένο ενδιαφέρον του ανθρώπου για το περιβάλλον, της αναζήτησης της αυθεντικότητας, της ηρεμίας, της ησυχίας καθώς και το αυξημένο ενδιαφέρον για θέματα υγείας και υγιεινής ζωής
- Στη σταθερή ενίσχυση του αγροτουρισμού κατά τη διάρκεια του '90 από έναν μεγάλο αριθμό προγραμμάτων που στόχο έχουν την ανάπτυξη της Ελληνικής υπαίθρου και τέλος
- Στη δυναμική ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού, όπου οι φυσικοί πόροι και η βιοποικιλότητα της Ελλάδας ωθούν την περαιτέρω ανάπτυξή του

Προς αυτές τις κατευθύνσεις κινήθηκαν αρκετές ορεινές περιοχές όπως η Μάνη και κατάφερα να αντιμετωπίσουν την έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση στην οποία είχε υποπέσει. Έτσι τα τελευταία χρόνια, στην περιοχή αυτή αναπτύσσονται ο πολιτιστικός, ο περιηγητικός, ο φυσιολατρικός και ο σχολικός τουρισμός δίνοντας μια δυναμική στην περιοχή, οδηγώντας στην ήπια ανάπτυξή της, διατηρώντας και τον αειφορικό χαρακτήρα της.

5.4 Μοντέλα ανάπτυξης ορεινού τουρισμού

Πολλές είναι οι μελέτες και οι έρευνες που για την τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, μέσω εφαρμογής μοντέλων, σχεδίων, τα οποία μπορούν σήμερα να θεωρηθούν σημαντικά μεθοδολογικά εργαλεία για τις πολιτικές εφαρμογή σχεδίων αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές

Τα αναπτυξιακά μοντέλα που εφαρμόστηκαν, χαρακτηριστικά στις Άλπεις μιας και αποτελούν ένα σημαντικό ορεινό τοπίο και είχαν αποτέλεσμα στη συγκράτηση του πληθυσμού, στην προστασία του φυσικού πλούτου και την υιοθέτηση αρχών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, είναι τέσσερα :

- 1) Αξιοποίηση των υφιστάμενων παραδοσιακών οικισμών
- 2) Σχεδιασμός και κατασκευή εκ του μηδενός νέων οικισμών σε μεγαλύτερα υψόμετρα για χιονοδρομικές πίστες
- 3) Αυτοδύναμοι σταθμοί, σε μορφή θύλακα, ολοκληρωμένος χωροταξικός – πολεοδομικός σχεδιασμός. Ογκώδεις κατασκευές και εγκαταστάσεις (Γαλλικό πρότυπο)
- 4) Έλεγχος του χωρικού πλαισίου. Διαφύλαξη του παραδοσιακού διακόσμου (Τυρολεξικό πρότυπο)

Στην πρώτη περίπτωση τα θετικά ήταν ότι προσέλκυσε τουρίστες με υψηλό εισόδημα που επιθυμούσαν να γευθούν τον παραθερισμό και την αναψυχή σε χαμηλότερα των 1.000μ. υψόμετρο. Τα αρνητικά ήταν ότι δεν υπήρχε σχεδιασμός και μέτρο ανάπτυξης με αποτέλεσμα να οδηγείται η ανάπτυξη σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις προκαλώντας πολλές φορές και περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης, δεν μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες για χιονοδρομικό κέντρο μιας και οι οικισμοί και η εξέλιξη της ανάπτυξης είχαν δημιουργηθεί σε χαμηλό υψόμετρο που δεν υπήρχε χιόνι. Κυρίως η ανάγκη αυτή, για χιονοδρομικά κέντρα, οδήγησε στις επενδύσεις για τουριστικά ανάπτυξη σε μεγαλύτερα υψόμετρα. Οι συγκεκριμένοι σταθμοί που άνηκαν στο δεύτερο μοντέλο ανάπτυξης, παρουσίασαν ορισμένα μειονεκτήματα, όπως κακή οργάνωση, άναρχη εκμετάλλευση του χώρου, μη καθορισμένες διοικητικές και ασαφείς διαδικασίες χρηματοδότησης.

Το τρίτο μοντέλο ανάπτυξης το οποίο είναι γνωστό και ως Γαλλικό μοντέλο, έμοιαζε αρκετά στο μοντέλο του μαζικού τουρισμού (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001). Κατά το πρότυπο αυτό δημιουργήθηκαν αυτοδύναμοι σταθμοί σε υψηλά υψόμετρα μακριά από κατοικημένες περιοχές. Οι επενδύσεις για το μοντέλο αυτό σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν από ξένα κεφάλαια άρα παρέβλεψαν τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων. Το πρότυπο αυτό εξυπηρέτησε πλήρως τις ανάγκες για τα χειμερινά σπόρ ενώ παράλληλα

προσέφερε θετικά για την τοπική οικονομία μέσω των θέσεων εργασίας. Είχε όμως και μερικά αρνητικά τα οποία είναι (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης 2003)

- Σε μερικές περιπτώσεις λόγω του όγκου των εγκαταστάσεων χρειάστηκε να υπερβεί η φέρουσα ικανότητα της περιοχής
- Οι ογκώδεις αυτές κατασκευές, δεν άρμοζαν αισθητικά με την λεπτότητα του φυσικού τοπίου αλλοιώνοντας τον χαρακτήρα του
- Είναι έντονη η χωρική απομόνωση λόγω της απόστασης των κατοικημένων περιοχών και των τουριστικών καταλυμάτων
- Οι τοπικές αρχές και οι κάτοικοι έμειναν αρκετά αμέτοχοι κατά τη φάση του σχεδιασμού των τουριστικών υποδομών
- Οι ντόπιοι πούλησαν τις ιδιοκτησίες τους σε αρκετά χαμηλή τιμή σε ξένα κεφάλαια
- Η σταδιακή εξειδίκευση των παρεχόμενων τουριστικών προϊόντων συντέλεσε ώστε οι περισσότεροι ντόπιοι να ασχοληθούν μόνο εποχιακά και ως ανειδίκευτοι εργάτες.
- Οι περισσότεροι από τους σταθμούς υποδοχής τουριστών αντιμετώπισαν στην πορεία πολλά οικονομικά προβλήματα.

Τα προβλήματα αυτά που προαναφέραμε, οδήγησαν στην δημιουργία ενός νέου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, του Τυρολέζικου. Οι σταθμοί υποδοχής κατασκευάζονται σε χαμηλότερα υψόμετρα, οι κατασκευές βασίζονται στην αρχιτεκτονική της περιοχής, ενώ παράλληλα αναπτύσσονται και άλλες μορφές ορεινού τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός. Οι κάτοικοι έχουν άμεση εμπλοκή στη όλη αναπτυξιακή διαδικασία και δέχτηκαν τον τουρισμό ως έναν αναπτυξιακό μηχανισμό με αειφορικό προσανατολισμό. Αποτέλεσμα της ανάπτυξης αυτής είναι τα εξής :

A) προστασία και ανάδειξη φυσικού και αρχιτεκτονικού τοπίου

B) ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας

Γ) περιορισμός μετανάστευσης ντόπιων προς τα αστικά κέντρα

Δ) αύξηση του εισοδήματος από τον τομέα του τουρισμού και λόγω της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου για όλο το χρόνο

Τα μειονεκτήματα της ανάπτυξης αυτής είναι τα εξής :

- Αστικοποίηση αγροτικών νοικοκυριών
- Έλλειψη φθηνού εργατικού προσωπικού με αποτέλεσμα η αναπλήρωση να γίνει από οικονομικούς μετανάστες.

Το Τυρολέζικο μοντέλο μπορεί αν θεωρηθεί ως κυρίαρχο μοντέλο στις περισσότερες περιοχές των Άλπεων και έχει ως σημαντικό χαρακτηριστικό το γεγονός ότι δίνει τη δυνατότητα στους τουρίστες να ξεφεύγουν από τις δραστηριότητες του σκί και να ασχοληθούν και με άλλες δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός.

Βάση των πρότυπων αυτών θα πρέπει επομένως να αναπτύσσονται και οι τουριστικές δραστηριότητες του Ελληνικού ορεινού όγκου (Βαρβαρέσος & Σωτηριάδης 2003)

Συνεπώς, για την ανάπτυξη ορεινών περιοχών στη Ελλάδα απαιτείται μια ενιαία και ολοκληρωμένη τόσο γεωγραφικά όσο και πληθυσμιακά πολιτική βουνού, με στόχο την διατήρηση του πληθυσμού, επαναφορά των κατοίκων που είχαν προσφύγει σε αστικά κέντρα προς εύρεση εργασίας αλλά παράλληλα διατηρώντας αναλλοίωτο το φυσικό περιβάλλον. Επίσης, η πολιτεία θα πρέπει να προσπαθήσει να αντιμετωπίσει το ζήτημα της γήρανσης του πληθυσμού και της μετανάστευσης των γυναικών από τις ορεινές περιοχές. Αυτό διότι η διαμονή των νέων στον τόπο τους, αποτελεί έναν σημαντικό δείκτη του φυσικού δυναμικού και της κατάστασης της περιοχής και συνδέεται άμεσα με τις ευκαιρίες απασχόλησης και τον τρόπο ζωής των κατοίκων.

6. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΠΑΡΘΕΝΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΣΕΡΒΙΑ Ν. ΚΟΖΑΝΗΣ.

6.1 Γεωγραφική – γεωφυσική θέση - πληθυσμός

Τα Σέρβια είναι μια από τις σημαντικότερες πόλεις του Ν. Κοζάνης. Βρίσκονται στις Β.Δ. απολήξεις των Πιερίων ορέων, 26 χλμ. Ν.Α. της Κοζάνης .

Επίσης βρίσκονται 150 χλμ. Νοτιοδυτικά -δυτικά (ΝΔΔ) της Θεσσαλονίκης και 100 χλμ. Βόρειο-βόρειο δυτικά (ΒΒΔ) της Λάρισας. Από τα Σέρβια ή οδική διαδρομή, μέσω Π. Καστανιάς ή Πλατανορρεύματος και Πιερίων, προς την Κατερίνη είναι μόλις 65 χλμ. Είναι η πλέον σύντομη και προσιτή διαδρομή από το Ν. Κοζάνης προς την Κατερίνη κατά την οποία ο ταξιδιώτης συναντάει μοναδικά τοπία και ανεπανάληπτες φυσικές ομορφιές.

Μετά την εφαρμογή του Νόμου "Καποδίστρια" από 1-1-1999 ο Δήμος Σερβίων έγινε διευρυμένος και συμπεριλαμβάνει πλέον τα περισσότερα Δημοτικά Διαμερίσματα που βρίσκονται περιμετρικά (βόρεια και νότια) της τεχνητής λίμνης της ΔΕΗ. Χωροταξικά η μεγαλύτερη έκταση της τεχνητής λίμνης (περίπου 70%) βρίσκεται πλέον στην επικράτεια του Δήμου Σερβίων. Δικαιολογημένα οι φορείς και οι κάτοικοι του Δήμου την αποκαλούν "Τεχνητή λίμνη Σερβίων". Η "Τεχνητή λίμνη Σερβίων" δημιουργήθηκε μετά το 1973 όταν γέμισε η λεκάνη του ποταμού Αλιάκμονα μετά την κατασκευή του φράγματος "Πολύφυτου", που βρίσκεται στα όρια των Ιμέρων (δημ. διαμέρισμα Σερβίων) και του Δήμου Βελβεντού. Το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο της ΔΕΗ (τρεις μονάδες των 125 ΜV) βρίσκεται κοντά στον εγκαταλειμμένο οικισμό του Πολύφυτου του Δήμου Βελβεντού.

Τα Δημοτικά Διαμερίσματα (πρώην κοινότητες) που αποτελούν το Δήμο Σερβίων είναι: βόρεια της λίμνης 1. Ο Βαθύλακκος (652) , 2. Η Μεσιανή (340), 3. Ο Ροδίτης (304), 4. Τα Λεύκαρα (231), 5. Η Νεράιδα (132), 6. Τα Ίμερα (323), και νότια της λίμνης 7. Το Πλατανόρρευμα (1061), 8. Η παλιά Καστανιά (98) , 9. Τα Σέρβια (4465, είναι 3290 της πόλης και 1175 της Νέας Λάβας και Νέας Καστανιάς μαζί), 10. Τα Κρανίδια (463), 11. Οι Αυλές (394), 12. Οι Γούλες (226), 13. Το Πολύρραχο (400 μαζί το Προσήλιο, 14. Το Τριγωνικό (402) και 15. Ο Μεταξάς (410). Κάποια από τα παραπάνω διαμερίσματα εμπεριέχουν οικισμούς με ιδιαίτερα δικά τους χαρακτηριστικά, όπως Το Προσήλιο που είναι οικισμός δυτικά του Πολυρράχου, Η Νέα Λάβα μαζί με τη Νέα Καστανιά είναι ενιαίος οικισμός μετεγκαταστημένος στα ανατολικά των Σερβίων, ο οικισμός της Παλιά Λάβας, ο οικισμός Καλύβια Σαρανταπόρου, ο οικισμός Κουβούκλια δυτικά του Ροδίτη και ο οικισμός Αύρα δυτικά των Ιμέρων.

Ο πληθυσμός του διευρυμένου Δήμου Σερβίων κατά την απογραφή 2001 ήταν 10.001 άτομα. Ο δήμος Σερβίων είναι τρίτος σε πληθυσμό και πρώτος σε έκταση στο Νομό Κοζάνης.

Ως προς την εκπαίδευση ο Δήμος Σερβίων έχει δύο κρατικούς παιδικούς σταθμούς, οκτώ νηπιαγωγεία, έξι δημοτικά σχολεία, ένα γυμνάσιο, ένα ενιαίο λύκειο και ένα επαγγελματικό λύκειο. Γίνονται προσπάθειες να δημιουργηθεί ή να μεταφερθεί ένα τμήμα Τ.Ε.Ι. στα Σέρβια.

6.2 Οικονομία – παραγωγικότητα

Οι κάτοικοι των Σερβίων ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, κτηνοτροφία, εμπόριο και αρκετοί εργάζονται στα εργοστάσια της ΔΕΗ, του ΥΗΣ Πολυφύτου, στη ΛΑΡΚΟ, στη ΜΑΒΕ και σε μικρές βιοτεχνικές μονάδες.

ΓΕΩΡΓΙΑ:

Η συνολική γεωργική γη του Δήμου Σερβίων περιλαμβάνει 19.651 στρέμματα εκ των οποίων τα 9.981 στρέμματα είναι αρδευόμενα και τα υπόλοιπα ξερικές καλλιέργειες .

Κατηγορίες καλλιεργειών:

Αγροτικές καλλιέργειες : Έκταση 17.325 στρέμματα , από αυτές ποτίστηκαν 9.000 στρέμματα και παρήγαγαν : Σιτηρά , Αραβόσιτος Όσπρια , Καπνός , Ζαχαρότευτλα, Κτηνοτροφικά φυτά (Μηδική, Βίκος, κοφτολίβαδα), Μποστανικά (καρπούζια, πεπόνια), Πατάτες , Γη λαχανόκηπων κλπ. (κηπευτική γη).

Κατά την ίδια ως άνω καλλιεργητική περίοδο χρησιμοποιήθηκε για την καλλιέργεια: αχλαδιών, μηλιών, ροδακινιών, κερασιών, δαμασκηνιών, αμυγδαλιών, καρυδιών και καστανιών, Άμπελοι-Σταφιδάμπελοι, Γλυκοποιήθηκαν ή πωλήθηκαν για γλυκοποίηση σταφύλια (Τα στοιχεία προέρχονται από τη Στατιστική Υπηρεσία έντυπο ΕΟΠ1 και από Δήμο Σερβίων)

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ένα επίσης σημαντικό κεφάλαιο των Σερβίων είναι η ενασχόληση αρκετών ανθρώπων με την εκτροφή και εκμετάλλευση μεγάλου αριθμού ζώων.

Κατηγορίες ζώων: Βοοειδή : Εγχώριων φυλών αβελτίωτα 300 ζώα. Εγχώριων φυλών βελτιωμένα 20 « Πρόβατα : 10.750 κοπαδιάρικα. Αίγες : 7.500 κοπαδιάρικες. 350 οικόσιτες Ίπποι-Ημίονοι-Όνοι : 60 ζώα. Χοίροι : 30 ζώα. Κουνέλια : 2.000 ζώα. Όρνιθες χωρικής εκτροφής : 3.200 πτηνά. Περιστέρια :

1.900 πτηνά. Μέλισσες : 140 σε ευρωπαϊκές κυψέλες. Παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων: Παρήχθησαν απ' την ανωτέρω κτηνοτροφία και διοχετεύτηκαν στην αγορά για κατανάλωση τα παρακάτω προϊόντα:

- Κρέας: 210 τόνοι περίπου.
- Γάλα : 1.270 τόνοι περίπου.
- Τυρί (φέτα, τουλουμοτύρι , μυζήθρα κλπ.) : 150 τόνοι
- Λίπος χοιρινό (όπως εξάγεται απ' τα σφαγεία) : 2,2 τόνοι.
- Μαλλιά αιγοπροβάτων: 34,5 τόνοι.
- Μέλι : 200 κιλά
- Δέρματα ζώων μικρών και μεγάλων: 18.000 περίπου.
- Αυγά: 300.000 περίπου.

ΕΞΟΡΥΞΗ

Στην περιοχή του Δήμου Σερβίων στη θέση «Παλαιά Λάβα» λειτουργεί από το 1977 ληνιτωρυχείο από την ΛΑΡΚΟ Α.Ε.. Το σύνολο των απασχολούμενων είναι κάτοικοι του Δήμου.

Περίπου 150 είναι τα άτομα που απασχολούνται στη ΛΑΡΚΟ είτε ως υπάλληλοι, είτε ως ιδιώτες-εργολάβοι, είτε ως ιδιοκτήτες φορτηγών και σκαπτικών μηχανημάτων. Στον ορεινό όγκο των Σερβίων υπάρχουν πλούσια κοιτάσματα λευκού-ημίλευκου μαρμάρου. Στο παρελθόν έχει γίνει διάνοιξη εξόρυξης σε τρεις λατομικές περιοχές.

Σήμερα λειτουργεί η Αμιγής Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Σερβίων που είναι εκμισθωτής των λατομείων για την εξόρυξη-εκμετάλλευση των μαρμάρων από ιδιώτες.

ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ

Η μεταποιητική δραστηριότητα στο Δήμο Σερβίων περιορίζεται σε μικρές οικογενειακής μορφής επιχειρήσεις, η παραγωγή των οποίων διατίθεται στην τοπική αγορά και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αναγκών.

Παρατηρείται μια μείωση παραδοσιακών επαγγελμάτων όπως ραφεία,

υποδηματοποιεία κ.λ.π. ενώ σημειώνεται μια ανοδική τάση της μεταποίησης προϊόντων που προκύπτουν από τον πρωτογενή τομέα.

Οι σημαντικότερες μεταποιητικές μονάδες είναι:

- Βιοτεχνίες κατεργασίας ξύλου και κατασκευής κουφωμάτων
- Βιοτεχνίες μεταλλικών κατασκευών
- Σιδηρουργεία
- Συνεργεία αυτοκινήτων και γεωργικών μηχανημάτων
- Βιοτεχνία αναγόμωσης ελαστικών
- Βιοτεχνία κηπευτικών-φρούτων
- Βιοτεχνία αλλαντικών
- Βιοτεχνίες ειδών διατροφής και ποτών κ.α.

Συνολικά στη μεταποίηση, στο Δήμο Σερβίων, δραστηριοποιούνται περίπου 2.000 άτομα.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στο δημοτικό διαμέρισμα Νεράιδας όπου το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού ασχολείται με επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (εστιατόρια, καφετέριες, ξενοδοχεία) και συγκεντρώνει πλήθος επισκεπτών λόγω της μοναδικής πανοραμικής θέας στη λίμνη του Αλιάκμονα.

Επίσης στα Σέρβια ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός τομέας ανάπτυξης αφού διαθέτουν πλήθος από βυζαντινά μνημεία, φυσικές ομορφιές και αξιοθέατα που παρ' όλα αυτά δεν έχουν λάβει την ανάλογη προσοχή και βοήθεια από τους αρμόδιους φορείς έτσι ώστε να αξιοποιηθούν και να αναδειχθούν όσο και όπως τους αρμόζει.

Στη λίμνη έχει κατασκευαστεί πλωτό λιμάνι, λειτουργεί Ναυτικός Όμιλος και συγκεντρώνει, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, πλήθος κόσμου, με σκοπό την ψυχαγωγία και τις αθλοπαιδιές. Σπορ που έχουν βάση το υδάτινο περιβάλλον αλλά και ο

αιωροπτερισμός (δ.δ.Καστανιάς) είναι τα πιο διαδεδομένα στην περιοχή του Δήμου Σερβίων.

6.3 Ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά

Η ονομασία "Σέρβια" είναι η λατινική μετάφραση της αρχαίας ελληνικής πόλης "Φυλακαί". Η ονομασία "Σέρβια" προέρχεται από το λατινικό ρήμα "servo" που σημαίνει "φυλάσσω". (Από την ίδια ρίζα άλλη χρησιμοποιούμενη, στη χώρα μας, λέξη είναι η λέξη "κονσέρβα").

Η ευρύτερη περιοχή Σερβίων ήταν κατοικημένη από τα προϊστορικά χρόνια αυτό γίνεται γνωστό από τις ανασκαφές των αρμόδιων αρχαιολογικών υπηρεσιών σε νεολιθικούς και μυκηναϊκούς οικισμούς στις όχθες του Αλιάκμονα παλαιότερα και της λίμνης σήμερα. Υπάρχουν ευρήματα επίσης στην περιοχή από την κλασική αρχαιότητα, την ελληνιστική περίοδο, τη ρωμαϊκή περίοδο τη βυζαντινή περίοδο και τη μεταβυζαντινή περίοδο. Ιδιαίτερα γνωστό είναι το βυζαντινό κάστρο των Σερβίων. Ενώ άγνωστο είναι το Ελληνιστικής περιόδου, μάλλον, κάστρο των Λευκάρων.

Γύρω στο 1390 η περιοχή των Σερβίων καταλήφθηκε από τους Τούρκους και απελευθερώθηκε μετά την νικηφόρα μάχη του ελληνικού στρατού στη θέση πόρτες κοντά στο Προσήλιο στις 10 Οκτωβρίου του 1912 .

Μια από τις μεγαλύτερες καταστροφές που υπέστησαν τα Σέρβια στην διάρκεια της μακρόχρονης και αδιάλειπτης ιστορικής τους πορείας ήταν στις 6-3-1943, όταν καταστράφηκαν συθέμελα από τις Ιταλικές δυνάμεις κατοχής, ένα γεγονός που σταμάτησε τον πρωταγωνιστικό ρόλο της πόλης στο Νομό Κοζάνης.

Σε κάθε δημοτικό διαμέρισμα υπάρχουν μορφωτικοί και αθλητικοί σύλλογοι με αξιόλογη δράση.

6.4 Κοινωνικές υποδομές

Τα Σέρβια είναι διοικητικό και εμπορικό κέντρο διατηρώντας ένα πρωτεύοντα ρόλο στις κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες της ευρύτερης περιοχής. Είναι μια πόλη με σύγχρονη κοινωνική και οικονομική οργάνωση και με υποδομές που αναλογούν και ανταποκρίνονται στο μέγεθος και το στρατηγικό ρόλο που παίζει, τόσο στους παραγωγικούς τομείς όσο και στον πολιτισμό και τις σύγχρονες απαιτήσεις για το βιοτικό επίπεδο και την ποιότητα ζωής.

Οι υπηρεσίες και οι φορείς που υφίστανται και εξυπηρετούν τους δημότες του Δήμου Σερβίων είναι:

- Κέντρο Υγείας
- Κτηνιατρείο
- Γραφείο Γεωργικής Ανάπτυξης
- Γραφείο του Ι.Γ.Μ.Ε.
- Δασονομείο
- Δεντροκομικός Σταθμός
- Δ.Ο.Υ. Σερβίων
- Αστυνομικό Τμήμα
- Σταθμός Συνοριοφυλάκων
- Ειρηνοδικείο
- Υποθηκοφυλακείο
- Συμβολαιογραφείο
- Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών
- Βοήθεια στο σπίτι
- Κ.Α.Π.Η.
- Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ.
- Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., ΕΛ.ΤΑ.
- Τράπεζες
- Ραδιοφωνικός & Τηλεοπτικός σταθμός
- Εφημερίδα
- Ωδείο

- Μουσείο
- Γυμναστήρια
- Κινηματογραφική Λέσχη Σερβίων
- Αθλητικά και Πολιτιστικά σωματεία
- Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Σερβίων-Κοζάνης
- Τ.Ο.Ε.Β. κ.λ.π

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

7.1 Υπηρεσίες διαμονής

- **Το Ξενοδοχείο Αθηνά**
Διαθέτει δέκα (10) δωμάτια, αριθμό κλινών έως 25.
- **Το Ξενοδοχείο «Κάστρο»**
Διαθέτει δώδεκα (12) δωμάτια, αριθμό κλινών έως 28.
- **Το Ξενοδοχείο «Ναιιάδες» 3***
Διαθέτει δεκαπέντε (15) δωμάτια, αριθμό κλινών έως 47.
- **Το Ξενοδοχείο «Ηρακλής»** στη Νεράιδα
Διαθέτει συνολικά 22 κλίνες
- **Το Ξενοδοχείο «Κυριακίδης»** στη Νεράιδα
Διαθέτει συνολικά 47 κλίνες

7.2 Επισιτιστικές – αναψυχής, άθλησης και περιήγησης

Ο Διευρυμένος Δήμος Σερβίων παρουσιάζει επιγραμματικά τα παρακάτω τουριστικά αξιοθέατα και άλλα ενδιαφέροντα:

- Την μοναδικού κάλους Υψηλή Γέφυρα Σερβίων πάνω από την τεχνητή λίμνη που ενώνει την βόρεια και νότια ακτή της , που η θέα της από το χωριό Νεράιδα αλλά και μακρύτερα από όλες τις περιμετρικά ορεινές περιοχές μένει αξέχαστη στον καθένα. (εικ. 1)
- Το μοναδικό στη δυτική Μακεδονία Βυζαντινό κάστρο (βυζαντινή ακρόπολη) με πύργους και δύο σειρές τειχών (6^{ος}- 11^{ος} αιώνας)(εικ.2). Καθώς και το άγνωστο (ίσως ακόμα και στις αρμόδιες υπηρεσίες) κάστρο των Λευκάρων.
- Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες με πολύ σημαντικές τοιχογραφίες (στα Σέρβια , το Τριγωνικό, το Πλατανόρρευμα, το Προσήλιο, το Πολύρραχο, τα Κρανίδια, τις Γούλες)
- Τα ερείπια της Μεγάλης βασιλικής (11^{ος} αιών) που πιθανότατα ήταν ο επισκοπικός ναός της επισκοπής Σερβίων της μετέπειτα Μητρόπολης Σερβίων και Κοζάνης.
- Σπηλαιεκκλησιές με βυζαντινές τοιχογραφίες.
- Αξιοθαύμαστους γεώτοπους οι οποίοι προτάθηκαν σε διεθνές συνέδριο (Λέσβος 1997) για να αναγνωρισθούν ως Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς προστατευόμενα από την ΟΥΝΕΣΚΟ.

- Οι γεώτοποι είναι:

α) Τέσσερα εντυπωσιακά φαράγγια, δύο εκατέρωθεν του λόφου των βυζαντινών μνημείων Σερβίων, ένα στο Προσήλιο και ένα νότια της Μεσιανής- Βαθυλάκκου.

β) Πολλά μεγαλόπρεπα ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα βράχια που συνδέονται με θρύλους και παραδόσεις «Μαρμαρωμένος Βασιλιάς» «Μαρμαρωμένος δεσπότης», «Αετός», «Αρκούδα» κλπ. (εικ. 3)

γ) Το μεγάλο γεωλογικό ρήγμα, του οποίου το μέτωπο διακρίνεται εντυπωσιακά σε πολλές θέσεις των Σερβίων, και είναι ιδανικό για επίδειξη σε επισκέπτες και ιδιαίτερα σε μαθητές και φοιτητές.

δ) Τον γραφικό λάκκο της Κατερίνας στο Τριγωνικό.

- Δύο πέτρινα τοξωτά βυζαντινά γεφύρια στα Σέρβια και την Παλιά Καστανιά.
- Το Μοναστήρι Αγίου Αντωνίου της Σιάπκας Καστανιάς.
- Ο παλιός οικισμός Καστανιάς στα Πιέρια
- Ο εγκαταλειμμένος οικισμός Νεοχωρίου Καστανιάς
- Ο εγκαταλειμμένος οικισμός Λάβας
- Τα προϊστορικά ευρήματα στις ακτές της λίμνης σήμερα και του Αλιάκμονα παλαιότερα.
- Πανέμορφους κολπίσκους στις βόρειες και νότιες ακτές της λίμνης και συγκεκριμένα στις περιοχές Ιμέρων, Ροδίτη, Μεσιανής, Βαθυλάκκου, Κρανιδίων, Γουλών, Πλατανορεύματος).
- Εντυπωσιακά νησάκια (όπως των Ιμέρων) που δημιουργούνται όταν η στάθμη της λίμνης ανεβαίνει (την άνοιξη και το καλοκαίρι), τα οποία ενώνονται πάλι με την ξηρά, όταν η στάθμη της λίμνης κατεβαίνει (το φθινόπωρο και χειμώνα).
- Οροπέδια στα Πιέρια και τα Καμβούνια όρη και αλπική βλάστηση.
- Ποικιλομορφία της βλάστησης, παρουσιάζει ανάγλυφα την κατακόρυφη φυσική διαδοχή των φυτοκοινωνικών διαπλάσεων, από τη Λίμνη (290μ.) μέχρι τις ψηλότερες κορυφές των Πιερίων (Φλάμπουρο 2300μ., Κούτρα 1700μ. κλπ)

- Πολλών ειδών δάση με πεύκα, οξιές, κλπ στα Πιέρια και πουρνάρι, γαύρο, δρυ ή ελάτη στα Καμβούνια και τα άλλα βουνά.
- Ο καστανεώνας Σερβίων, σε κατάσταση αδιατάρακτη από έντονες ανθρώπινες επεμβάσεις
- Ο πλατανεώνας που αναπτύσσεται στους βόρειους πρόποδες των Πιερίων και μέσα από τα ρέματα καταλήγει στη Λίμνη Πολυφύτου
- Τεράστια πλατάνια (γεροπλάτανοι), που η δροσιά στη σκιά τους κάνει απολαυστική την διαμονή κάτω από αυτούς την καλοκαιρινή περίοδο. Γεροπλάτανοι υπάρχουν στο Πλατανόρρευμα, Τα Ιμέρα, Τα Κρανίδια και στο Πολύρραχο. Ιδιαίτερα ο γεροπλάτανος του Πολυρράχου που βρίσκεται δίπλα στον εθνικό δρόμο, σε συνδυασμό με τα δροσερά νερά την παρακείμενη εκκλησία και το κοινοτικό - δημοτικό αναψυκτήριο αποτελεί μια πολύ καλή επισκέψιμη θέση.
- Καταπληκτική θέα από τα βουνά βόρεια των Ιμέρων και κυρίως από τα Πιέρια προς την τεχνητή λίμνη Σερβίων και τις γύρω περιοχές.
- Ηλιοβασιλέματα από το Μεταξά, από την Καστανιά, τον Άγιο Χριστόφορο Προσηλίου, το Μοσχοχώρι, τον λόφο του Προφήτη Ηλία Κρανιδίων, και τα Πιέρια γενικότερα, που ροδίζουν μαζί με τον ορίζοντα και τα νερά της γαλήνιας λίμνης των Σερβίων.
 - Σύγχρονους περιπατητικούς και παλαιούς λιθόστρωτους δρόμους και λιθόστρωτα παλιά αλώνια.
 - Θέατρο στο βυζαντινό λόφο Σερβίων
 - Εγκαταστάσεις αναψυχής στη Λίμνη Πολυφύτου του Ναυτικού Ομίλου Κοζάνης
 - Πλωτό
 - Διαμορφωμένες θέσεις θέας στη Νεράιδα

Ψάρεμα – ναυαθλητικός όμιλος

Στη τεχνητή λίμνη Σερβίων υπάρχουν πολλών ειδών ψάρια, τα οποία ψαρεύουν τόσο οι επαγγελματίες όσο και οι ερασιτέχνες ψαράδες της περιοχής αλλά και τουρίστες. Είδη ψαριών: γουλιανοί (μέχρι 200 χιλ από τους πλέον ευμεγέθεις του κόσμου), γριβάδια, περκιά, κέφαλοι, πλατίκες, πεταλούδες κλπ.

Η παραλίμνια περιοχή προσφέρει ένα ιδιαίτερο θέαμα ενώ στα πλαίσια λειτουργίας

των ναυταθλητικών ομίλων & συλλόγων ψαρέματος αναπτύσσονται, κυρίως το καλοκαίρι, διάφορες ναυταθλητικές δραστηριότητες (σκι, τζετ σκι, κωπηλασία, ψάρεμα).

8. SWOT ANALYSIS

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος μίας επιχείρησης, όταν η επιχείρηση πρέπει να λάβει μία απόφαση σε σχέση με τους στόχους που έχει θέσει ή με σκοπό την επίτευξή τους.

Κατά την ανάλυση SWOT μελετώνται τα δυνατά (Strengths) και αδύνατα (Weaknesses) σημεία μίας επιχείρησης, οργανισμού ή και περιοχής, καθώς και οι ευκαιρίες (Opportunities) και οι απειλές (Threats) που υπάρχουν.

8.1 Δυνατά σημεία (strength)

Ο Δήμος Σερβίων κατέχει έναν σημαντικό αριθμό πλεονεκτημάτων τα οποία εκπορεύονται τόσο από τη θέση όσο και από το σύνολο των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στην ευρύτερη περιοχή. Πιο συγκεκριμένα τα πλεονεκτήματα περιοχής μπορούν να ομαδοποιηθούν σε συγκεκριμένες κατηγορίες εκφράζοντας την εγκατεστημένη ισχύ των Σερβίων.

1. Γειτνίαση με Θεσσαλονίκη, Κοζάνη και Λάρισα

Το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης αποτελεί το δεύτερο στην πράξη αστικό κέντρο η οποία λειτουργεί σαν μοχλός ανάπτυξης για την ευρύτερη περιοχή. Από την άλλη η Κοζάνη παρουσιάζει μια πληθώρα οικονομικών δραστηριοτήτων που σε συνεργασία με την Πτολεμαΐδα δρουν σαν ένας ενοποιημένος μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής. Η Λάρισα από την πλευρά της αναγνωρίζεται ως το εμπορικό και διοικητικό κέντρο του ομώνυμου νομού, τα βόρεια διοικητικά όρια του οποίου συμπίπτουν με τα ανατολικά του Νομού Κοζάνη .

Το γεγονός λοιπόν ότι ο Δήμος Σερβίων γειτνιάζει με το Δήμο Κοζάνης το Δήμο Λάρισας καθώς το Πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης είναι ένα θετικό στοιχείο, για τη δυναμική ανάπτυξης της περιοχής μελέτης. Με της κατάλληλες ενέργειες συνεργασίας σε διάφορους τομείς (παραγωγικών

δραστηριοτήτων, κοινωνικών χαρακτηριστικών των ΟΤΑ, τουριστικές δραστηριότητες), μπορεί να επιτευχθεί ο γενικότερος στόχος ανάπτυξης της περιοχής ενδιαφέροντος.

2. Γειτνίαση με περιοχές φυσικής ομορφιάς και σημασίας.

Στην ευρύτερη περιοχή μελέτης εντοπίζεται μεγάλος αριθμός δασικών οικοσυστημάτων (ελατόδασος και πλατανέωνες Σερβίων, δάσος οξυάς Πλατανορρέματος, δάσος μαύρης πένυκης Καστανιάς). Ο Δήμος Σερβίων γειτνιάζει με τον Εθνικό δρυμό Πίνδου, εξαιρετικής οικολογικής σημασίας και φυσικού κάλους ο οποίος είναι ενταγμένος στο δίκτυο Natura 2000 και έχει σημαντική δυναμική ανάπτυξης για την ευρύτερη περιφέρεια στην οποία εντάσσεται. Αδιαμφισβήτητα αξιόλογη χαρακτηρίζεται η παρουσία της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου η οποία εντοπίζεται στα ΒΔ όρια του οικισμού των Σερβίων.

3. Ύπαρξη τεχνητής λίμνης Πολυφύτου:

αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής μελέτης, το οποίο μπορεί να συμβάλει σημαντικά σε αναπτυξιακό επίπεδο. Ενδεικτικά δύναται η τουριστική αξιοποίηση της περιοχής περιμετρικά της λίμνης, μέσω παροχής οικονομικών κινήτρων για επιχειρηματική δραστηριοποίηση στη περιοχή (ξενοδοχειακών μονάδων, αναψυχής, γενικότερη ανάπτυξη «τουριστικού προϊόντος»). Ταυτόχρονα δημιουργείται ένας πυρήνας έλξης ανθρώπινου δυναμικού

4. Μεγάλη πολιτισμική κληρονομιά

στο Δήμο Σερβίων, ο οποίος πλεονεκτεί έναντι των υπολοίπων δήμων του Νομού Κοζάνης καθώς η θέση του μπορεί να χαρακτηριστεί ως ευνοϊκή από άποψη προσβασιμότητας στα αρχαιολογικά μνημεία του Νομού(Κάστρο Σερβίων, αρχαιολογικός χώρος Αιανής, Βυζαντινά και μετα-βυζαντινά μνημεία Βελβεντού, αρχαιολογικές χώροι Σιάτιστας). Εντούτοις μπορεί να διαδραματίσει πολλαπλό ρόλο σε τουριστικό επίπεδο

5. Αλληλεπίδραση με πολιτισμικά δίκτυα εθνικής σημασίας & οικολογικού ενδιαφέροντος (Δίον- Πίνδος).

6. Ύπαρξη σημαντικών υποδομών.

Ο Δήμος Σερβίων γειτνιάζει με σημαντικές υποδομές της Χώρας (Εγνατία Οδός, γειτνίαση με

7. Ανεπτυγμένος τριτογενής τομέας

στο δήμο Σερβίων ειδικότερα στο ομώνυμο Τ.Δ. καθώς και στο Τ.Δ. Πλατανορρεύματος. Σε συνδυασμό με τον ήδη ανεπτυγμένο πρωτογενή τομέα και τις κατάλληλες ενέργειες συνεργασίας μεταξύ των παραγωγικών αυτών τομέων, η περιοχή ενδιαφέροντος δύναται να παρουσιάσει άμεση οικονομική ανάπτυξη με ταυτόχρονη ανάδειξή της - Σε σχετικό βαθμό - ως οικονομικά αυτάρκης). σιδηροδρομικά τερματικά, με αεροδρόμιο Κοζάνης

8.2 Αδυναμίες (weaknesses)

Ωστόσο, ο Δήμος Σερβίων συγκεντρώνει και ένα πλήθος αδυναμιών οι οποίες έχουν εγκλωβίσει την αναπτυξιακή της προοπτική με αποτέλεσμα να κρίνεται απαραίτητη η ενίσχυση της με τη βοήθεια εργαλείων του κεντρικού σχεδιασμού για την απεμπλοκή της από το υφιστάμενο αναπτυξιακό τέλμα. Τα συγκεκριμένα αδύνατα σημεία προέκυψαν από τη συγκεντρωτική αποποίηση ευθυνών, την αδυναμία διάγνωσης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων, την περιορισμένη ανάληψη πρωτοβουλιών και ρίσκου τις τελευταίες δεκαετίες.

1. Υψηλό ποσοστό ανεργίας

το οποίο αφήνει ένα σημαντικό συντελεστή παραγωγής εκτός της παραγωγικής διαδικασίας. Μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή έχει η αδυναμία προσδιορισμού των πραγματικών αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό των διαφόρων τομέων επιχειρηματικότητας και η έλλειψη κατάλληλου προγραμματισμού

2. Χαμηλή επαγγελματική κατάρτιση

σε σύγχρονες μεθόδους και τεχνολογίες παραγωγής

3. Αδυναμία πληθυσμιακής συγκράτησης

Ο δήμος Σερβίων παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού του τις τελευταίες δεκαετίες σε αντίθεση με την εικόνα αυξανόμενης πληθυσμιακής κίνησης που παρουσιάζει ο Νομός Κοζάνης. Το γεγονός αυτό, μαζί με τον οικονομικό, δημογραφικό και

εντούτοις βιώσιμο μαρασμό της περιοχής μελέτης, έρχεται να συμπληρώσει το σύνολο των συνεπειών που απορρέουν λόγω του υψηλού ποσοστού ανεργίας.

4. Έντονα υποβαθμισμένο οικιστικό περιβάλλον

Υπάρχει καθολική έλλειψη παραδοσιακού χαρακτήρα στο αστικό περιβάλλον των οικισμών του Δήμου Σερβίων.

5. Έλλειψη υποδομών υποστήριξης οικολογικών δραστηριοτήτων

6. Έλλειψη καθορισμού και θεσμοθέτησης χρήσεων γης σε επίπεδο Δήμου

Η κατάρτιση του υπάρχοντος Γ.Π.Σ. για το Δ. Σερβίων χρονολογείται το έτος 1984. Η αναφορά των χρήσεων γης εντός της μελέτης, δε μπορεί να ληφθεί υπόψη καθότι έχουν αλλάξει τα δημογραφικά δεδομένα της περιοχής καθώς και οι ανάγκες της σε χρήση γης

7. Μονοπωλιακός χαρακτήρας αξιοποίησης γης

Από τα συνολικά 400,5 km² έκτασης που καλύπτει η γεωγραφική ενότητα του Δήμου Σερβίων το 78,37% από αυτά χρησιμοποιούνται για λόγους αξιοποίησης πρωτογενούς τομέα, δίχως να είναι ο κυρίαρχος παραγωγικός τομέας στη περιοχή (διογκωμένος τριτογενής). Οπότε το καθεστώς χρήσεων γης που υφίσταται στη περιοχή μελέτης, χρήζει αναδιάρθρωσης

• Υποτονική πορεία δραστηριοποίησης ΜΜΕ

λόγω της έλλειψης εξωστρέφειας, δικτύωσης, χρήσης νέων τεχνολογιών και μεθόδων, των περιορισμένων δυνατοτήτων στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης και κυρίως λόγω της προσκόλλησης σε παραδοσιακούς τομείς και μεθόδους παραγωγής.

• Αδυναμία κατοχύρωσης και υποστήριξης τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και προβολής αυτών στο εξωτερικό περιβάλλον

• Σημαντικά προβλήματα στη δομή, τη διάρθρωση και τη λειτουργία του δευτερογενούς παραγωγικού τομέα.

Βασικός λόγος του περιορισμένου ρόλου του είναι η γειτνίασή του με το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και την πόλη της Κοζάνης, και έμμεσα με τον ιδιαίτερα ισχυρό μεταποιητικό πόλο της Λάρισας. Από ότι φαίνεται τα παραπάνω παρουσιάζουν μία έντονη ελκτική δράση, λειτουργώντας ως πυρήνες συγκέντρωσης των μεγάλων μονάδων του δευτερογενούς παραγωγικού τομέα. Όλα τα προαναφερθέντα λειτουργούν ως ανασταλτικοί παράγοντες εγκατάστασης και δραστηριοποίησης μονάδων δευτερογενούς τομέα στη περιοχή ενδιαφέροντος.

- **Αδυναμία έλξης και εγκατάστασης μεταποιητικών μονάδων**

Λόγω έλλειψης υποδομών(Επιχειρηματικό Πάρκο, Αναπτυγμένο ευρυζωνικό δίκτυο, οργανωμένα δίκτυα αποθήκευσης και διανομής, κ.α.).

- **Έλλειψη σημαντικών τουριστικών υποδομών**

όπως χώροι υποδοχής τουριστών, ξενοδοχειακές μονάδες, οργανωμένο σχέδιο μάρκετινγκ, στρατηγικό τουριστικό σχέδιο. Άμεσο αποτέλεσμα είναι η περιορισμένη αξιοποίηση τουριστικών αναπτυξιακών προοπτικών και πολιτισμικού δυναμικού

- **Εξαιρετικά περιορισμένη χρονικά τουριστική περίοδος**

Η τουριστική περίοδος στην οποία εστιάζουν τη προσοχή τους οι ξενοδοχειακές μονάδες είναι αυτή της κυνηγετικής περιόδου.

8.3 Ευκαιρίες (opportunities)

Τοποθετώντας το Δήμο Σερβίων στο επίκεντρο του ευρύτερου γεωγραφικού, διοικητικού, οικονομικού, πολιτιστικού και αναπτυξιακού περιβάλλοντος δημιουργείται η δυνατότητα εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τις ευκαιρίες και προοπτικές της περιοχής. Οι προαναφερθείσες ευκαιρίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα αξιοποίησης των δυνατών σημείων της περιοχής μελέτης μέσα από στοχευόμενες ενέργειες που καθοδηγούνται από τις επιταγές των αναγκών του ευρύτερου εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι ευκαιρίες που υφίστανται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στο Δήμο Σερβίων είναι ουσιαστικές και πρέπει να

αξιοποιηθούν με το βέλτιστο δυνατό τρόπο. Οι συγκεκριμένες προοπτικές παρουσιάζονται παρακάτω.

- **Αξιοποίηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων**

αναφορικά με την πολιτισμική κληρονομιά, τους φυσικούς πόρους, την ιστορική σημασία και τη γεωγραφική θέση (σε συνδυασμό με τους γειτονικούς τουριστικούς προορισμούς εντός και εκτός Νομού Κοζάνης) για την απόκτηση πλήρους και ολοκληρωμένου τουριστικού προσανατολισμού του δήμου Σερβίων και μεταμόρφωσή του σε ολοκληρωμένο τουριστικό πόλο δωδεκάμηνης διάρκειας

- **Η επίτευξη του γενικότερου στόχου διαμόρφωσης συνεκτικής**

φυσιογνωμίας του δήμου, δύναται να επιφέρει **ταυτόχρονη ανάπτυξη βιοτεχνικής –βιομηχανικής δραστηριότητας** (κυρίως μεταποίησης) ως αποτέλεσμα διάχυσης. Έτσι ο Δήμος Σερβίων θα επωφεληθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη σε συνολικό επίπεδο.

- **Ισόρροπη ανάπτυξη και διάχυση των αποτελεσμάτων.**

Η ολοκληρωμένη θεματική τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με τον – σταθερά υψηλής παραγωγικότητας - πρωτογενή τομέα, θα αποτελέσει εφελκυστικό για την ισόρροπη ανάπτυξη του δήμου, μειώνοντας τις ανισότητες που παρουσιάζει η περιοχή μελέτης με τους υπολοίπους δήμους του νομού. Συνολικό, τελικό αποτέλεσμα των παραπάνω η κοινωνική συνοχή στην ευρύτερη περιοχή.

- **Έλξη νέων ομάδων τουριστών ή επισκεπτών στην πόλη.**

Οι υφιστάμενες υποδομές έχουν μετατρέψει ιδιαίτερα εύκολη την πρόσβαση στην πόλη. Η ισχυρή φυσιογνωμία της πόλης που θα διαμορφωθεί με τη βοήθεια των σύγχρονων υποδομών και τη χάραξη θεματικά τουριστικού προσανατολισμού δύναται να αυξήσει σημαντικά τόσο τον αριθμό των επισκεπτών όσο και τον αριθμό των τουριστών σε μακροχρόνιο ορίζοντα

- **Διαμόρφωση των Σερβίων ως δορυφορική της Κοζάνης πόλης μόνιμης κατοικίας.**

Λαμβάνοντας υπόψη την ποιότητα ζωής που δύναται να παρέχουν τα Σέρβια με πολύ χαμηλότερο κόστος διαβίωσης καθώς και τον υψηλό συντελεστή

προσβασιμότητας και προσβασιμότητας σε μεταφορικές υποδομές (Εγνατία Οδός, τερματικοί σταθμοί ΟΣΕ, εξυπηρέτηση τοπικών ΚΤΕΛ, συντήρηση και βελτίωση των υφιστάμενων τοπικών δικτύων), είναι φανερό ότι η πόλη μπορεί να αποτελέσει επιλογή μόνιμης κατοικίας ακόμα και για ανθρώπους που δουλεύουν στην ευρύτερη περιοχή της Κοζάνης συμβάλλοντας ταυτόχρονα και στην επίλυση του δημογραφικού προβλήματος που παρουσιάζει η περιοχή.

- **Ανάπτυξη νέων διοικητικών δομών από την πλευρά του δήμου.**

Ο δήμος Σερβίων αποτελεί το ρυθμιστή της διοίκησης της περιοχής. Η αναβάθμιση των διοικητικών δυνατοτήτων με τη χρήση του διαδικτύου και η εν δυνάμει επέκταση της ευρυζωνικότητας θα αναβαθμίσει τη σχέση του πολίτη με τη διοίκηση, θα βελτιώσει τις καθημερινές συναλλαγές με το δήμο και θα καταστήσει τον πολίτη μέτοχο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Είναι σαφές ότι η προώθηση της ψηφιακής σύγκλισης σε συνδυασμό με την εφαρμογή των διεθνών δεικτών παρακολούθησης θα θέσουν νέες βάσεις για την ταχύτερη τεχνοκρατική ανάπτυξη του δήμου, ικανοποιώντας τις σύγχρονες ανάγκες των δημοτών και τις προϋποθέσεις που τίθενται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

- **Εξασφάλιση μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας με τη βοήθεια στρατηγικού σχεδιασμού και μακροπρόθεσμων επιχειρησιακών στόχων.**

Σημαντικό στοιχείο είναι η εξωστρέφεια που μπορεί να επιδείξει ο δήμος τόσο στην ελληνική αγορά όσο και σε διεθνές επίπεδο. Καταλυτικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η ένταξη του δήμου και των τοπικών φορέων και επιχειρήσεων σε εθνικά και ευρωπαϊκά δίκτυα ανταλλαγής τεχνολογίας, τεχνογνωσίας και εμπειριών

- **Συνεργασία τοπικών φορέων**

Ολοκληρωμένα σχέδια με συνολικές παρεμβάσεις ευνοούν τη συνεργασία και τη δικτύωση μεταξύ φορέων και τοπικών οργανώσεων. Μία στρατηγική προοπτική διαμόρφωσης φυσιογνωμίας και ολιστικής θεώρησης της περιοχής θα διαμορφώσει το πεδίο για τη συνεργασία φορέων δημιουργώντας οικονομίες συγκέντρωσης, αλληλεξάρτησης και συμμετρικότητας εξελίσσοντας την οικονομία καθιστώντας την ισχυρότερη, ελκυστικότερη και λιγότερη επικίνδυνη για επενδυτές.

- **Βελτίωση περιβάλλοντος**

Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι η βελτίωση του περιβάλλοντος επέρχεται όταν αποτελεί προϋπόθεση ενός ευρύτερου σχεδιασμού και ενός γενικότερου στόχου. Έτσι στο πλαίσιο αυτό του στρατηγικού προσανατολισμού και της δημιουργίας φυσιογνωμίας των Σερβίων είναι τεράστια ευκαιρία τόσο για συνολική και ολοκληρωμένη βελτίωση του περιβάλλοντος του δήμου όσο και για εμφύσηση οικολογικής συνείδησης στους πολίτες

8.4 Απειλές (threats)

Το εξωτερικό περιβάλλον του Δ. Σερβίων του επιφυλάσσει και ένα σύνολο απειλών οι οποίες είναι εξαιρετικά επίφοβες για την αναπτυξιακή προοπτική του. Οι απειλές αυτές δύνανται να προκύψουν ως αποτέλεσμα συνέχισης των αδυναμιών, μέσω της παράβλεψης των δυνατών σημείων και της αδυναμίας μετατροπής των ευκαιριών σε ανάπτυξη. Στην περίπτωση αυτή η υφιστάμενη κατάσταση θα γίνει ακόμα δυσκολότερη και κυρίως θα αγνοηθεί η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης αφού θα υποθηκευτεί το μέλλον των επόμενων γενεών που θα ζήσουν στην περιοχή.

- **Αναβάθμιση ρόλου Κοζάνης και αξιοποίηση των υφιστάμενων φυσικών πόρων με ταυτόχρονη οικειοποίησή της ως μέρος της δικής της ιστορίας.**

- **Περαιτέρω απώλεια τουρισμού**
μέσω αδυναμίας ανάπτυξης συνεργασιών μεταξύ της περιοχής μελέτης και τους γειτονικούς ΟΤΑ και ιδιαίτερα με το Δήμο Κοζάνης.

- **Απομόνωση της περιοχής και αύξηση της εσωστρέφειας.**
Τα δίκτυα και τα συμπλέγματα πόλεων αποκτούν και διαμορφώνουν το χαρακτήρα τους σταδιακά μέσω μιας διαδικασίας ωρίμανσης. Η μη έγκαιρη ένταξη σε ευρωπαϊκά δίκτυα θα δώσει την αντίστοιχη ευκαιρία σε επίσης όμοιες πόλεις της Ελλάδος. Είναι γνωστό ότι τα διεθνή αστικά δίκτυα αποφεύγουν να εντάξουν σε αυτά πόλεις από την ίδια χώρα. Είναι φανερό πόσο σημαντική είναι η άμεση ενεργοποίηση των τοπικών φορέων και η αύξηση της εξωστρέφειάς της.

- **Αδυναμία έλξης ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και υψηλής κλίμακας ανθρώπινο δυναμικό.**

Οι επιχειρήσεις χωροθετούν τα διοικητικά τους κέντρα με συγκεκριμένα κριτήρια. Σε κάθε περίπτωση αποφεύγουν περιοχές με μειωμένο βαθμό ανταγωνιστικότητας, υποβαθμισμένο περιβάλλον, έντονη εσωστρέφεια, έλλειψη φυσιογνωμίας και περιορισμένες σύγχρονες υποδομές. Ακολούθως, ανθρώπινο δυναμικό υψηλού επιπέδου έλκεται από τα σημεία χωροθέτησης των μεγάλων επιχειρήσεων.

Συνεπώς, η αδράνεια από πλευράς του Δήμου Σερβίων στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο θα οδηγήσει στη συνολική μείωση της ανταγωνιστικότητάς της ως αστική ενότητα και θα παραμείνει εγκλωβισμένη σε τοπικές οικονομίες, με οδούς και επίπεδα.

- **Οικονομική αδράνεια.**

Ο Δήμος Σερβίων προσανατολίστηκε σε ένα μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια, στη διόγκωση του τριτογενή τομέα. Η πρωτογενής παραγωγή είναι μεν αποδοτική, αλλά η απόδοση γης προς εξυπηρέτηση του συγκεκριμένου τομέα, παρουσιάζεται δυσανάλογη σε σχέση με το βάρος οικονομικού ενδιαφέροντος που δίνει η τοπική κοινωνία. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να προκαλέσει την οικονομική αδράνεια της περιοχής. Είναι φανερό ότι η αδυναμία στήριξης άλλων παραγωγικών τομέων θα οδηγήσει σε συνεχή μείωση του ανταγωνιστικού χαρακτήρα της περιοχής μελέτης και τελικά στην οικονομική αδράνειά της ή ακόμα και μαρασμό. Η συνεχής εμμονή σε μία συγκεκριμένη διαδικασία εισροών αυξάνει σημαντικά το ρίσκο οικονομικής πτώσης σε περιπτώσεις έντονων αλλαγών στο οικονομικό γίγνεσθαι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Ο τουρισμός, είναι αποτελεσματικός από οικονομικής άποψης μιας και συμβάλει στις συναλλαγές και στο ισοζύγιο πληρωμών. Επίσης είναι σημαντικός σε κοινωνικό επίπεδο μιας και συμβάλει στην επαγγελματική κατάρτιση των μελών της κοινωνίας. Ουσιαστικό ρόλο παίζει στις τοπικές κοινωνίες στις οποίες δεν υπάρχει άλλο παραγωγικό εισόδημα.

Μετά την μεταπολεμική περίοδο και έπειτα η τουριστική ανάπτυξη έγινε ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Η ανάπτυξη αυτή, που σε σύντομο χρονικό διάστημα πήρε την μορφή του μαζικού οργανωμένου τουρισμού, αρχικά έλαβε χώρα στις παραθαλάσσιες περιοχές ενώ τις τελευταίες δεκαετίες, η επέκτασή του παρατηρήθηκε και στις ορεινές περιοχές.

Με την πάροδο των χρόνων, το μοντέλο του μαζικού τουρισμού άρχισε να φθείρεται, μιας και ήταν η αιτία να προκληθούν σοβαρά προβλήματα στο περιβάλλον όπου δεχόταν τους τουρίστες. Σαφώς ο τουρισμός επιφέρει πολλά θετικά αποτελέσματα, όμως δεν θα πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι η τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να εξελίσσεται βάση των ορίων και της τουριστικής φέρουσας ικανότητας της περιοχής. (Godfrey, 1993) . Για αυτόν τον λόγο, θα πρέπει να αποθαρρύνονται ενέργειες και επιχειρηματικές δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με τον μαζικό τουρισμό ενώ αντίθετα θα πρέπει να προωθούνται δραστηριότητες που σέβονται και τηρούν τα όρια της φέρουσας ικανότητας, όσο αυτό είναι εφικτό, μιας και ο πολύπλευρος χαρακτήρας της την καθιστά στο να είναι δύσκολα μετρίσιμη. Η χρήση της φέρουσας ικανότητας ως εργαλείο ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας είναι πολύ σημαντική μιας

και μας δίνει τα όρια επιτρεπτής ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας σε τέτοιο σημείο ώστε να υπάρχει ισορροπία σε αυτή και στον περιβάλλον.

Με την εξισορρόπηση της τουριστικής ανάπτυξης και της διατήρησης του περιβάλλοντος, προσπαθούμε να φτάσουμε στην βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Η ανάγκη του σύγχρονου τουρίστα για επαφή με την φύση, έχει στρέψει το τουρισμό σε εναλλακτικές μορφές. Οι ορεινές περιοχές που διαθέτουν άφθονο φυσικό πλούτο είναι κατάλληλες για την ανάπτυξη ενός τέτοιου μοντέλου.

Γίνεται κατανοητό ότι ο τουρισμός θα πρέπει να απομακρυνθεί από τον το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και να προσανατολιστεί στο πρότυπο μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης η οποία βασίζεται στη διαχείριση όλων των πόρων με τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι δυνατόν να εκπληρώνονται τόσο οι κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες μιας περιοχής, ενώ παράλληλα διατηρείται η πολιτισμική ακεραιότητα, οι οικολογικές διαδικασίες και η βιοποικιλότητα.

Επιπρόσθετα, η εφαρμογή του βιώσιμου τουριστικού μοντέλου, ισχυροποιεί την τοπική ανάπτυξη, ιδιαίτερα των αγροτικών περιοχών, προωθώντας την ενδογενή ανάπτυξη, λόγω του γεγονότος ότι ευνοείται η συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων, με αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης αλλά και τα τουριστικά οφέλη να μένουν στην περιοχή προς «απόλαυση» των ντόπιων. Επιτυγχάνοντας την ενδογενή τουριστική ανάπτυξη με τη συμμετοχή των ντόπιων, οι κάτοικοι έχουν την δυνατότητα να προσδιορίσουν την ζωή τους, σε μια κοινωνία που θέλουν να ζήσουν, διαμορφώνοντας τον τρόπο που θέλουν να την «πωλήσουν» (Ανδριώτης, 2003). Αυτή η άποψη είναι άκρως σημαντική, διότι περιλαμβάνει την έννοια της συμμετοχικότητας των κατοίκων στην τοπική κοινωνία και στην απολαβή των κερδών μέσω της διαδικασίας αυτής. Με τον τρόπο αυτόν, αποφεύγονται κερδοσκοπικές επενδυτικές απόπειρες από εξωτερικούς παράγοντες και οι κάτοικοι μιας τουριστικής περιοχής καταλαβαίνουν ότι μπορούν να ζήσουν στον τόπο καταγωγής τους λαμβάνοντας οι ίδιοι θέση για τον βαθμό και τον χαρακτήρα της αναπτυξιακής πολιτικής του τόπου τους.

Στην περίπτωση του προορισμού που έχουμε επιλέξει στην παρούσα εργασία, τα Σέρβια Ν. Κοζάνης, για να γίνει εφαρμογή μια βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει η διαμόρφωση φυσιογνωμίας του δήμου ως τόπος μόνιμης κατοικίας, δορυφορικού ως προς την Κοζάνη και την διαμόρφωση των αναγκαίων συνθηκών

για την αύξηση των επενδύσεων σε όλους τους τομείς, με έμφαση στην ανάπτυξη και διαχείριση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Θα πρέπει να γίνει ενίσχυση του τριτογενούς τομέα, του θεματικού τουριστικού προϊόντος, στη διαμόρφωση παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής και των υπηρεσιών μέσω οικονομικών ενισχύσεων και ιδικών κινήτρων. Μέσω της στήριξης των τοπικών φορέων, των ιδιωτών και των επενδυτών, μέσω των τοπικών, κρατικών και ευρωπαϊκών ενισχύσεων για την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής (φυσικών, πολιτιστικών, ιστορικών και γεωγραφικών). Επίσης, να υπάρξει μια δράση προστασίας του φυσικού, ιστορικού, πολιτιστικού περιβάλλοντος και ανάδειξη ως «μοναδικού» πλεονεκτήματος για προσέλκυση επενδυτών και επισκεπτών.

Σημαντικό στοιχείο στην προώθηση των παραπάνω παίζει η προβολή της περιοχής μέσω ενός σχεδίου μάρκετινγκ το οποίο θα περιλαμβάνει την προώθηση μέσω των MME, τις δημόσιες σχέσεις, επαφή με tour operators, προβολή καταλυμάτων μέσω sites τύπου booking.com, venere.com και μέσω των πολιτιστικών δρώμενων, αλλά και γενικότερα με κάθε μέσο προβολής.

Για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, απαιτείται η επιδίωξη μιας τουριστικής πολιτικής η οποία θα επιφέρει ποιοτικά αναβαθμισμένο και οικονομικά αποδοτικό τουρισμό, που θα σέβεται και θα προστατεύει και θα αναδεικνύει το φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό και τις ιδιαιτερότητες της κάθε κοινωνίας. Το ζητούμενο σε κάθε περίπτωση είναι η συνολική αναβάθμιση και πρόοδος της κοινωνίας μέσα από πολιτικές και δράσεις τουρισμού, υπό το πρίσμα βιώσιμης και αειφορικής ανάπτυξης.

Για την άσκηση της πολιτικής για μια αειφόρο τουριστική ανάπτυξη ως εργαλείο και μέσω ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης, παρουσιάζεται η παρακάτω συνοπτική παράθεση προτάσεων διαμορφωμένο στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της κοινωνίας των Σερβίων Ν. Κοζάνης σε δύο επίπεδα

Από την πλευρά του Ο.Τ.Α

- Η ποσοτική καταγραφή και συνεχόμενη ανανέωση καταγραφής των παραμέτρων της SWOT analysis με σκοπό να υπάρχει έλεγχος στο βαθμό βελτίωσης των αδύναμων σημείων, τη διατήρηση και

μεγιστοποίηση των δυνατών σημείων, τον έλεγχο των απειλών και την εξάλειψη τους και την μετατροπή των ευκαιριών σε πραγματικά δρώμενα

- Την συνεχόμενη οργάνωση ημερίδων, σεμιναρίων, γενικότερα ενημερωτικών δρώμενων με θέμα τις τουριστικές υπηρεσίες, αναπτυξιακά προγράμματα, χρηματοδοτικές ενισχύσεις και γενικότερα με θέματα συναφή με τον τουρισμό και την άσκηση επιχειρηματικών δράσεων
- Η δημιουργία συνεργασιών με τους γειτονικούς Δήμους με σκοπό την ενημέρωση και ανταλλαγή απόψεων συσχετιζόμενων με τον τουρισμό
- Η συνεχή ενημέρωση και επιμόρφωση των πολιτών και της διοίκησης για θέματα προστασίας και διαφύλαξης πολιτισμικής και φυσικής περιουσίας
- Βελτίωση των συνθηκών του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος που αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών (δημιουργία μονάδας βιολογικού καθαρισμού, αύξηση του περιαστικού και αστικού πράσινου, αναπλάσεις οικισμών, συνέχιση και ενίσχυση της ποιοτικής αναβάθμισης της πόλης των Σερβίων, αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις κα)
- Η διαφημιστική καμπάνια και προβολή της πόλης των Σερβίων μέσω κατάλληλου υλικού και την χρήση των ΜΜΕ. Μια γενικότερη αξιοποίηση και ανάδειξη του μοναδικού φυσικού πλούτου (ορεινός όγκος Πιερίων, παραλίμνια περιοχή), αλλά και των ιστορικών μνημείων (Βυζαντινή καστροπολιτεία) σε συνεργασία με τους φορείς του Δήμου, γειτονικούς Δήμους, Νομαρχία, Περιφέρεια. Δημιουργία διευρυμένου πολιτιστικού πολύπολου τουριστικής ανάπτυξης με τους γειτονικούς Δήμους (μπουχάρια Λιβαδερου, αρχαιολογικά ευρήματα Αιανής, Οικοσμός Βελβεντού, Καστροπολιτεία Σερβίων)
- Μια μικρή βελτίωση της ιστοσελίδας για πληροφορίες παροχής υπηρεσιών για τον τουρίστα στην περιοχή

- Η τουριστική αξιοποίηση όλων των μοναδικών αξιοθέατων της περιοχής (βυζαντινό κάστρο, γέφυρα σεβρών κα). Επίσης, σημαντική είναι η αναβάθμιση όλων των πολιτισμικών υποδομών και η δημιουργία νέων δομών που θα αναδεικνύουν την πολιτιστική ταυτότητα του Δήμου Σερβίων και ως θεματικό προϊόν (καθιέρωση της περιοχής ως προορισμό εναλλακτικού τουρισμού).
- Στήριξη και ενδυνάμωση των υφιστάμενων αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, πανελλήνιας εμβέλειας που διεξάγονται στην περιοχή (Πρωτάθλημα Αιωροπτερισμού, Κολυμβητικός Διάπλους Λίμνης, Ποδηλατικός Γύρος Λίμνης, Πολιτιστικές και αποκριάτικες εκδηλώσεις, τοπικές γιορτές και πανηγύρια, κτλ) Θεσμοθέτηση νέων αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων .
- Βελτίωση και εκσυγχρονισμός του βασικού οδικού δικτύου του Δήμου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Godfrey K.B, 1993, “Tourism and Sustainable development Towards a sustainable Framework (PhD)”, Oxford Brooks University
2. Ceballos,C. (1996), ‘Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development
3. Dae Il and Mieszkowski, P. (1995), ‘The effects of international trade and outsourcing on relative factor prices’, Rice University
4. Merchadus, C. 2001, “Promoting Environmental Protection & sustainable development in tourism”
5. Mathieson and Wall (1982: 21), ‘tourism : economic, physical and social impacts, New York, LONGMAN Scientific & Technical
6. Krippendorf, J. (1982), Towards new tourism policies : the importance of environmental and sociocultural factors”, Tourism management 3 (3), pp.135-148
7. Swarbrooke, J.(1999), ‘Sustainable Tourism Management, UK, CUB, International Publishing
8. Richards, G. Bonink C. (1996), ‘Cultural tourism in Europe’ , GABI, Wallingford
9. Wood, Ch. (1995:190), ‘Developing and evaluating environmental impact assessment systems for small developing countries
10. Ανδριώτης, Κ. (2003), ‘Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά του’, ΤΟΠΙΟΣ Επιθεώρησης Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος 20-21/2003 ISSN 1105-3267 σ σ. 139 – 154

11. Βαρβαρέσος, Σ., Σωτηριάδης, Μ., (2003). 'Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης των περιοχών με ορεινό-χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις' JURNAL, ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, Τεύχος Νο 6, σελ. 22-39
12. Γαϊτανίδου, Ε. (2001), 'Ορισμοί και οριοθέτηση των ορεινών μειονεκτικών περιφερειών'
13. Γιαλύρη, Θ. και Ζαμπέλης, Χ. 'Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργίας νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου.
14. Δαουτόπουλος, Γ. (2005), 'Αειφορική ανάπτυξη της Ελληνικής Υπαίθρου, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζυγός
15. Θεοδωρόπουλος, Ε., (2006), 'Σημειώσεις για το μάθημα: Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
16. Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας Π., (2001), 'Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον', Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
17. Κομίλης, Π., (2001), Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα: Προπομπός
18. Λαγός, Δ και Σταματίου, Ε., (2004), 'Χωρικοί μετασχηματισμοί και χωροταξική οργάνωση των μικρών νησιών του Ελληνικού χώρου με δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης, 7^ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας Πρακτικά Συνεδρίου, Τόμος Ι, σελ. 545 – 552, Μυτιλήνη
19. Λογοθέτης, Μ., (2001), 'Τουρισμός και Περιβάλλον', 13^ο Συνέδριο Πανελλήνιου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα «Δάση-Χωροταξία-Τουρισμός', Ρόδος
20. Λογοθέτης Μ, Τουρισμός στα Δωδεκάνησα, Τουριστική Αγορά, Τεύχος 105, Ιούνιος 1998
21. Παπαδημάτος, Α., Ρόκος, Δ., (2001), 'Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου', 3^ο Διαπανεπιστημιακό συνέδριο του Ε.Μ.Π.
22. Σπιλάνης, Γ., (2000), 'Τουρισμός και Περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου', στο Τσάρτας, Π.: (επιμ.)

Τουριστική ανάπτυξη : Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις, Αθήνα :
Εξάντας

23. Σφακιανιάκης, Μ., (2000), 'Εναλλακτικές μορφές τουρισμού',
Αθήνα: Έλλην
24. Τσάρτας, Π., (1996), 'Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές
προσεγγίσεις στον τουρισμό', Αθήνα: Εξάντας
25. Τσιπήρας, Κ., (1999), 'Ο Ελληνικός ορεινός χώρος ως και η φύση
του ως «Όλον»'.

Ηλεκτρονικές πηγές

1. http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html
2. www.crete-region.gr/greek/information/Proti_selida/omilies/xar_kokosis.ppt
3. <http://www.ecotour.gr/WhitePaperEcotourism.doc>
4. <http://www.enavotsalostilimniplastira.gr/>
5. http://www.greek-ecotourism.gr/default.asp?V_ITEM_ID=857
6. www.servianet.gr/files/pdf/epixeirisiako_servia_a_fasi.pdf
7. http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7_SWOT
8. <http://www.dimos-servion.gr/>
9. http://www.travelplorer.gr/ViewTravelGuide.jsp?param=%CE%A3%CE%95%CE%A1%CE%92%CE%99%CE%91%20%CE%9A%CE%9F%CE%96%CE%91%CE%9D%CE%97%CE%A3&guide_id=1011://www.kozani.net/kozani.php?p_id=76
10. http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_71main_gr/service_s_71main_gr?OpenForm&sub=1&sel=1
11. http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fusers.teilar.gr%2F~hatzivgeris%2Flink_files%2Fkyklos-zois.doc&ei=GSPUYrmNITCPKSmgYgC&usq=AFQjCNHGGLPLAORA1EeXykPo6SYmGpQGcQ
12. <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/1796/1/Georgouli.pdf>
13. http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/oreksi_diavasma/100201Meleth.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Εικόνες

Εικ. 1

Етк. 2

Етк. 3

ΣΧΗΜΑΤΑ

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ																															
Αριθμός τουριστών																															
Χρονική τοποθέτηση τουριστικής δραστηριότητας						Μαζικός		Μη μαζικός		Τόπος προορισμού																					
Εποχιακός						Συνεχής		Εσωτερικός		Εξωτερικός																					
2012						2011		2010		2009		2008		2005		2004		2003		2002											
2001						2000		1999		1998		1997		1996		1995		1990		1985		1980									
ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ																															
Αφιξεις																															
Αναχωρήσεις																															
Αφιξεις						3.881.241		3.571.532		3.873.999		3.795.326		3.656.485		3.159.159		3.822.822													
Αναχωρήσεις						3.883.996		3.876.548		3.731.684		3.564.996		3.859.527		3.777.448		3.663.909		3.621.908		3.385.060		3.174.752		3.243.742					
ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ																															
Αφιξεις												3.554.314		3.534.880		3.142.293		2.871.042		2.646.363		2.512.270		2.685.321		1.933.583		1.075.386		528.288	
Αναχωρήσεις												3.558.873		3.528.983		3.145.956		2.870.465		2.647.289		2.509.473		2.681.438		1.906.165		1.080.214		526.586	

Σχήμα ιδίας κατασκευής 1

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1.